

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ
СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ	
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	6
1.1. Сутність та суміжні поняття статевого виховання особистості.....	6
1.2. Зміст статевого виховання учнів.....	9
1.3. Особливості статевого розвитку молодших школярів	14
1.4. Умови успішної статевої соціалізації учнів молодшого шкільного віку	16
 РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ	
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	21
2.1. Вивчення стану формування статевої культури учнів початкових класів	21
2.2. Методичні рекомендації щодо формування статевої культури дітей молодшого шкільного віку	24
 ВИСНОВКИ.....	 30
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	 34
 ДОДАТКИ	 36

ВСТУП

Сьогодні українська держава непинно крокує до європейського освітнього простору. Саме тому перед науковцями, теоретиками та практиками, постає відповідальне завдання — розробка ефективної освітньо-виховної системи на національному ґрунті з урахуванням найкращих здобутків світової педагогічної думки. Одним із важливих напрямків у цій системі є статеве виховання підростаючого покоління. Настав час актуалізації такого важливого і водночас суперечливого аспекту виховної роботи після тривалого періоду, що минув під знаком «безстатевої педагогіки» у вивченні дитинства.

У державних документах (Концепції національної системи виховання, Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті (2002 р.), Законі України “Про освіту” (1996 р.), Національних програмах планування сім’ї, виховання дітей та учнівської молоді в Україні (2004 – 2013 рр.) та ін.) приділяється значна увага формуванню з самого дитинства навичок здорового способу життя, підготовці молоді до створення майбутньої сім’ї та народження здорової дитини, прищепленню високоморальних, гуманних та доброзичливих стосунків між юнаками і дівчатами. Саме вирішенню цих питань призначено статеве виховання школярів.

Сучасні вимоги особистісно-орієнтованого навчання і виховання стосовно формування життєвої компетентності не можуть бути реалізованими без урахування специфіки статі дитини. Ця проблема є досить важливою й актуальною на сьогоднішній день. Аналіз програм, концепцій і нормативних документів показує певне обходження цих питань, особливо у дошкільній і початковій освіті. Незважаючи на істотну психологічну аргументацію положень про необхідність цілеспрямованої роботи зі статево-рольової соціалізації дитини не лише підліткового, але й дошкільного, а тим паче молодшого шкільного віку, враховуючи наявність науково-обґрунтованих систем статевого виховання на кожному віковому етапі, у педагогічній науці традиційно ці проблеми піднімаються й вирішуються не досить часто і рішуче.

Необхідність вивчення умов успішної статевої соціалізації особистості зумовлена також зниженням культури міжстатевих відносин юнаків і дівчат, девальвацією цінностей материнства, батьківства, руйнуванням відповідальності за долю власних дітей і сім'ї.

Соціально-педагогічна значущість проблеми, відсутність чітко накреслених шляхів її вирішення в загальноосвітніх закладах на сучасному етапі розвитку суспільства, а також її важливе значення для теорії й практики і обумовила вибір теми дослідження.

Питанням статевого виховання велику увагу приділяли такі видатні вчені: В.Бехтерев, П.Блонський, А.Макаренко, Й.Песталоцці, Ж.-Ж.Руссо, В.Сухомлинський. Цю проблему розглянуто у працях Т.Говорун, Д.Ісаєва, В.Кагана, Д.Колесова, І.Кона, З.Фрейда, В.Кравця, І.Мезері, Ю.Орлова, О.Кікінежді, О. Кузнецової, Л.Олійник та інших.

Здавалося б, тему досліджено цілісно і ґрунтовно. Проте, чим більше дізнаєшся про цей напрямок виховної роботи, тим чіткіше розумієш, наскільки він багатогранний і неоднозначний.

Об'єктом нашого дослідження є статеве виховання учнів.

Предметом – особливості статевого виховання молодших школярів у процесі соціалізації.

Мета дослідження – з'ясувати основні аспекти успішного статевого виховання молодших школярів у соціально-педагогічному контексті.

Завдання:

- 1) шляхом аналізу психолого-педагогічної літератури розкрити термінологію статевого виховання та його зміст;
- 2) визначити умови успішної статевої соціалізації молодших школярів відповідно до особливостей їх статевого розвитку;
- 3) вивчити стан формування статевої культури учнів початкових класів шляхом опитування вчителів і батьків;

4) на основі соціально-педагогічної теорії та освітньої практики виокремити методичні рекомендації щодо формування статевої культури дітей молодшого шкільного віку.

Методи дослідження: теоретичні (системний аналіз, узагальнення літератури з даної проблематики, синтез, систематизація, порівняння) та емпіричні (спостереження, опитування, вивчення передового педагогічного досвіду у ході бесіди).

Наукова новизна нашого дослідження полягає в тому, що ставлення батьків до здійснення суспільного статевого виховання молодших школярів та готовність вчителів початкової школи до реалізації цього аспекту виховної роботи сьогодні часто залишається поза увагою дослідників, нами ж було емпірично вивчено цей аспект і його важливість для успішної статево-рольової соціалізації учнів.

Теоретичне і практичне значення роботи: систематизовано науково-методичні засади статевого виховання, зокрема успішного формування статевої культури молодшого школяра. У роботі зібрано цікавий та корисний матеріал від педагогів-практиків, який допоможе педагогічним працівникам уникнути помилок у професійній діяльності, педагогічно грамотно та якісно здійснювати статеве виховання дітей і просвіту їх батьків. Результати дослідження можуть бути використані педагогічною спільнотою для подальшого вивчення даної проблеми. Вони були представленні на методоб'єднанні вчителів початкової школи Кременчуцької гімназії №6.

Структура роботи. Дослідження складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний матеріал викладений на 30 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Сутність та суміжні поняття статевого виховання особистості

В умовах глобалізації та гуманізації суспільства, трансформації системи загальнолюдських норм та цінностей відбувається переорієнтація сучасної вітчизняної педагогіки, в тому числі, і у питаннях статевого виховання. Цей виховний напрямок все докладніше вивчається психолого-педагогічними науками, а результати цих досліджень поступово впроваджуються у практику. У цей час аналіз літератури показав, що досі відсутня єдина стала система поглядів щодо вище зазначеної проблеми та шляхів її вирішення, як і немає визначеності у трактуваннях «статеве», «сексуальне», «гендерне» виховання.

Одні автори вважають їх синонімами, інші — частково диференціюють. Треті, аналізуючи ці поняття, наділяють їх відносно самостійним значенням. Так, статеве виховання пов'язують з формуванням статевої ідентичності особистості, а сексуальне – з еротичними, почуттєво-гедоністичними потягами, бажаннями, поглядами [22, с.8].

Вважаємо, що дефініції статевого і сексуального виховання потребують розмежування, що пов'язано, перш за все, з їх відносною самостійністю. Статеве виховання, за Д.В.Колесовим, є більш широким поняття, бо складається із «всіх взаємовідносин між людьми різної статі» [10, с. 151]. Згідно з позицією І.Кона, «стать і статеві особливості означають явища, що пов'язані з диференціацією і розподілом на чоловіків та жінок, у той час, як секс і сексуальні особливості індивіда пов'язані в цілому з еротичними почуттями і стосунками» [11, с. 77].

У сучасній педагогічній літературі пропонується таке визначення: “статеве виховання – складова частина загального процесу виховної роботи сім'ї і школи, спрямована на формування свідомості дитини у відповідності з її

належністю до певної статі, забезпечення умов для її нормального психосексуального розвитку” [15, с.43]. Г.П.Медведев та А.В.Над’ярний вважають, що воно складається з двох компонентів: статевої освіченості і безпосередньо статевого виховання. Різниця полягає в наступному: якщо йдеться про будову людського тіла, про процеси запліднення та дітонароджуваності, то це – освіта; про виховання йде мова, якщо при цьому розглядаються питання ставлення до себе, як до представника певної статі, про норми взаємин із носіями протилежної статі, закладається фундамент усвідомленого батьківства [16, с. 65].

Під гендерним вихованням розуміють процес, спрямований на формування певних рис, що визначають необхідне суспільству ставлення людини до представників іншої статі [9, с. 24].

За В.Каганом, статеве виховання – це процес систематичного, свідомо запланованого і здійснюваного виховання, що передбачає певний кінцевий результат дії – формування статевої свідомості та поведінки [8, с. 32]. Виходячи з цього, стрижневим аспектом такого виховання є формування статевої культури особистості, підготовка її до свідомої реалізації гендерних ролей (статевих зумовлених соціальних стандартів поведінки).

Статева культура є складовою загальної культури людини. Вона відображає закономірності розвитку суспільства на тому чи іншому етапі і включає в себе рівень освіченості, вихованості, ступінь оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльністю [14, с. 256]. Це поняття більш широке, ніж культура сексуальних відносин. Статева та сексуальна поведінка зрілої особистості – це культура і статевого життя людини, і міжстатевого спілкування, і зовнішнього вигляду, і ставлення до свого здоров'я [10].

Вироблення гармонійної статевої культури у представників різної статі будується на розумінні феномена чоловіка та жінки, двох взаємодоповнюючих начал ("інь" і "янь"). І тут не можливо обійти увагою багатогранне поняття «стать», яке розглядається у науці в різних аспектах. Стать з педагогічної точки зору – біосоціальна властивість людини. Біологічна - тому, що зумовлена

генетичною комбінацією, яка виникає під час запліднення. Соціальна – оскільки її прояви у поведінці і діях людини є результатами формування статевих уявлень відповідно до впливу навколишнього оточення (сім'ї, однолітків, ЗМІ, громадської думки та ін.). Ці два аспекти є важливими задля здійснення статевого виховання, а нехтування будь-яким з них призводить лише до педагогічних помилок та формування у дітей хибних статевих уявлень [2, с. 45].

За Д.Ісаєвим, статеве виховання як невід'ємна частина загального фактично розпочинається з перших років життя дитини і триває впродовж усіх вікових періодів її становлення як особистості взагалі та як представника певної статі. Це відбувається завдяки тому, що дитина постійно включена в усю складну систему життєдіяльності людей [7, с.70]. Мова йде про соціалізацію - процес входження індивіда в суспільство, шляхом активного засвоєння ним соціального досвіду, соціальних ролей, норм, цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності в певному суспільстві, та вироблення на їх основі власного соціального досвіду, ціннісних орієнтацій, стилю життя. Поняття «соціалізація» досить близьке до категорії «виховання. Однак виховання — це передусім дії, спрямовані на формування в особистості певних рис і якостей, воно є провідним і визначальним початком соціалізації. Щодо статевої соціалізації, то йдеться про входження у суспільство і активну взаємодію із соціумом чоловіків і жінок, активне засвоєння особистістю стандартів психосексуальної культури у процесі входження в соціальні стосунки (Додаток А) [4].

Психосексуальна культура включає формування масової та індивідуальної статевої свідомості і поведінки, що передається поколіннями у збагаченому вигляді. Шляхи цієї передачі позначаються терміном “статеве виховання”. Безліч різноманітних обставин спричинили те, що психосексуальна культура людства поступово знижується. Про це свідчать падіння цінності інституту сім'ї, сексуальна розпуста і раннє статеве життя, збільшення кількості незареєстрованих, нетрадиційних шлюбів при активному сексуальному житті,

що веде до зростання відсотку позашлюбних дітей, абортів, статевих захворювань тощо [17, с.7].

На основі аналізу вищевказаних трактувань під статевим вихованням ми розуміємо стихійний чи організований вплив на формування статевої свідомості і поведінки дітей, підготовку їх до сімейного життя, яка має на меті виховання цілісної особистості відповідно до статі, що здатна адекватно усвідомлювати і переживати свої фізіологічні та психологічні особливості у відповідності з існуючими в суспільстві соціальними та моральними нормами, і завдяки цьому встановлювати оптимальні відносини з людьми своєї та протилежної статі в усіх сферах життя. Статеве виховання – це здобуття інформації з питань медико-біологічного характеру, грамотної, систематизованої, адаптованої до відповідного віку системи юридичних знань з питань шлюбно-сімейних відносин, гігієни дівчини і хлопця, формування відповідального ставлення за свої дії та вчинки, свідомого батьківства.

1.2. Зміст статевого виховання учнів

Зміст статевого виховання становить все те, що виховує здорову й цілісну особистість жінки й чоловіка, здатних адекватно усвідомлювати й переживати свої фізіологічні та психологічні особливості, відповідно до існуючих у суспільстві соціальних і моральних норм, і завдяки цьому встановлювати оптимальні стосунки з людьми своєї та протилежної статі в усіх сферах життя [14, с. 26].

У світовій практиці традиційно склалися три *моделі* статевого виховання:

1) репресивна, спрямована на повне придушення сексуальності, функції якої зводяться лише до продовження роду (дошлюбне статеве життя та будь-які прояви сексуальної активності абсолютно неприпустимі);

2) ліберальна, яка передбачає великий обсяг свободи у виборі статевої поведінки (сексуальні дії обмежуються виключно дотриманням прав іншої людини та моральною відповідальністю за наслідки такої діяльності);

3) демократична, що виступає за дотримання «золотої середини» (дитина отримує лише необхідну інформацію, їй надається право вільного вибору найкращого шляху з розмаїття існуючих, що, у свою чергу, вимагає відповідальності за себе і партнера) [14, с.27].

Зазначимо, що завдання виховання взагалі та статевого зокрема значною мірою визначаються «суспільним замовленням». Факт прийняття соціумом тієї чи іншої моделі не означає, що її розділяють всі існуючі в ньому групи й окремі індивіди. Оскільки у світі не існує абсолютно тотожних держав та народів, неможливим, на нашу думку, є й існування єдиної універсальної виховної моделі.

Це водночас висуває цілий комплекс проблем по розробці стратегії й тактики, шляхів і методів, організації й засобів статевого виховання, розрізнених залежно від тієї культури, у якій воно буде реалізовуватися.

Лише деякі педагоги інтуїтивно здійснюють диференційований підхід до виховання осіб різної статі, однак психологи відмічають односторонність цієї тактики, яка часто характеризується вихованням за жіночою моделлю. Стратегія навчання та виховання і в дитячому садку, і в школі найчастіше розрахована на дівчаток. Навчають і дівчаток, і хлопчиків частіше жінки: вдома – мама і бабуся, у дитячому садку – вихователька («вусатий нянь» – це, на жаль, практично скрізь нездійсненна ідея), у початковій школі – вчителька, і лише у середній і старшій школі зрідка з'являються вчителі-чоловіки. Можна, звичайно, звинуватити в цьому економічну ситуацію у державі, але такий реальний стан справ у педагогічній практиці.

А що відбувається в науці задля створення вітчизняної системи суспільного статевого виховання? К.Корсак, проаналізувавши українські джерела й публікації щодо проблем статевого виховання дітей, робить висновок про поєднання усвідомлення важливості цієї сфери з цілком слушною

обережністю. Також він запевняє, що наукові публікації в Україні з теми сексуальне і сімейне виховання не лише існують, а й відзначаються виваженістю і розумною обережністю висновків і пропозицій, відсутністю радикалізму і необґрунтованих закликів [13].

За останні роки з'являються публікації, в яких робляться спроби теоретично визначити та практично окреслити вітчизняну виховну систему з урахуванням статі учнів. Педагогами та психологами створюються навчальні посібники зі статевого виховання молодших школярів [9, 19], формування гендерної культури [8, 21]. Не стоять осторонь проблеми й медики. Доктор медичних наук В.П.Квашенко, з огляду на доцільність поступової та спрямованої сексологічної підготовки, пропонує перелік знань, умінь і навичок, якими повинні оволодіти діти та підлітки у процесі свого розвитку, починаючи з 1 класу [16, с.6].

Колегія Міністерства освіти і науки України рішенням від 26.02.1996 р. визначила **мету** статевого виховання в сучасних умовах – підготовка до сімейного життя, формування культури статевого і сімейних відносин.

На думку Д.Колесова, Н.Сельверової [10, с.5], статеве виховання має ґрунтуватися на таких **положеннях**: 1) статеву належність є найважливішим стрижнем становлення особистості, а отже, формування у свідомості дітей еталонів справжнього чоловіка та істинної жінки, як і потреби дотримуватися цих еталонів, необхідне не лише для правильного сексуального розвитку, але і для нормальної та ефективної соціалізації особистості; 2) статевий потяг повинен не придушуватися, а навпаки, заохочуватися, але саме шляхом прищеплення педагогічно прийнятних способів його задоволення в міжособистісному спілкуванні з особами протилежної статі.

Л.М.Олійник [19, с. 46] визначає наступні **принципи**, на яких має базуватися статеве виховання, зокрема молодших школярів: 1) принцип активності: використання ситуацій в життєдіяльності дитини для вироблення правильних установок щодо статі і, відповідно, статевої ролі; 2) принцип реалістичності: базування на реалістичному розумінні статевої диференціації;

3) принцип адресності: врахування не лише віку, а й психічного, фізичного розвитку, соціального і культурного рівня; 4) принцип неперервності: збереження послідовності і наступності починаючи з раннього дитинства; 3) принцип правдивості: достовірність інформації з урахуванням віку та можливостей розуміння; 4) принцип довіри: серйозне ставлення до інтересів дитини, її бажань та проявів статевої поведінки, що породжує взаємодовіру; 5) принцип чистоти: моральність змісту інформації.

Виходячи з цього, В.Каган виділяє основні його **напрями**: 1) статево-рольове виховання, що сприяє формуванню мужності та жіночності; 2) сексуальне виховання, спрямоване на оптимізацію сексуально-еротичних орієнтацій і сексуальної свідомості із урахуванням моральних вимог; 3) підготовка до шлюбу; 4) підготовка до відповідального батьківства; 5) формування здорового способу життя. Автор наголошує, що вище розглянуті напрями є взаємозв'язаними, взаємообумовленими складовими цілісного виховного процесу, який повинен починатися з перших років життя дитини [8, с.91].

Слід зазначити, що сім'я посідає найголовніше місце у статевій соціалізації. Поведінка батьків значною мірою впливає на виховання у дитини культури міжстевих відносин. Під впливом їх авторитету, спілкування з ними, виконання батьками сімейних обов'язків починає формуватися статева поведінка дитини. Тому для гармонійного розвитку особистості необхідне набуття досвіду спілкування з обома батьками. Виховний вплив мають не тільки слова, а й атмосфера сімейного кола. Статеве виховання має бути предметом особливої уваги сучасних батьків, оскільки такою природною і фундаментальною функцією, як статеве, не можна керувати, тримаючи дітей в невіданні.

Сьогодні ж спостерігаємо втрату родиною певної частини свого виховного потенціалу. Таке становище можна пояснити деформацією статусу сім'ї в сучасному суспільстві, зменшенням батьківського авторитету, розривом міжпоколінних зв'язків та ін. Значною мірою проблеми сучасної сім'ї зумовлені

недостатньою морально-психологічною підготовленістю молоді до подружнього життя, незнанням основ міжособистісного та міжстатевого спілкування [24, с. 13].

Поступово великого впливу на формування статево-рольової поведінки молоді набула школа як соціальна установа, що виконує комплексне завдання підготовки молоді до життя. Проте виховній системі української школи властиві певні недоліки, наявність яких можна пояснити тим, що довгий час були відсутні програми статевого виховання [16, с.66]. Замовчування суспільними інститутами питань статевого виховання молоді протягом багатьох десятиліть призвело до формування у свідомості населення певного табу на відкрите обговорення інтимних проблем людини.

На сьогодні школа здатна реально впливати на дитину, оскільки вона є організованим середовищем, в якому виховний процес відбувається цілеспрямовано та послідовно. Саме тут дитина виходить за межі спілкування з батьками та рідними й отримує досвід міжстатевого спілкування з однолітками. Також школа постійно перебуває у колі наукових досліджень та отримує кваліфіковану теоретичну допомогу. Ці дослідження спрямовуються на розв'язання покладених на неї завдань, теоретично озброюють учителя сучасними технологіями, інноваціями та підходами [15,с. 67].

Отже, співпраця школи й сім'ї в питаннях статевого виховання дитини багато в чому визначає перспективи особистого щастя й сімейного благополуччя дітей.

Таким чином, висвітливши зміст і сутність проблем статевого виховання і соціалізації учнів, постає необхідність вивчення стану цієї проблеми у процесі формування особистості молодшого школяра.

1.3. Особливості статевого розвитку молодших школярів

На кожному віковому етапі діти мають певні особливості статевого розвитку, які слід враховувати при вихованні хлопців і дівчат.

Молодший шкільний вік – від 6-7 до 10-11 років (індивідуальні межі можуть коливатися), період від сформованої статевої ідентичності до початку статевого дозрівання. Хоча на цей час припадає критичність багатьох сторін (гормональної, фізіологічної і психологічної статевої диференціації), детермінанти розвитку хлопчиків і дівчаток, що залежать від середовища, однаковою мірою стосуються і розширення кола, і якості спілкування, і появи нових шкільних обов'язків, і підвищення інтелектуального й емоційного навантажень, і застосування критеріїв самооцінки тощо [2, с. 57].

М.Хьюз відзначає, що на першому році навчання хлопчики частіше дівчаток відчують труднощі в емоційній адаптації, координації рухів, мовленні, проявах наполегливості. На другому році навчання дівчата перевершують хлопців у мовних завданнях, акуратності, уступаючи їм у моторних навичках і розвитку просторової пам'яті. До кінця навчального року стомлюваність виявляється більше у хлопчиків і виражається у розгальмуванні, непосидючості, відволіканні. Звідси можна зробити висновок, що вони важче переносять психологічні навантаження. Дівчатка скоріше і легше, як правило, адаптуються до нових умов, чому в істотній мірі сприяє і той факт, що за рівнем «біологічної» зрілості вони помітно (на 1-1,5 року) випереджають хлопчиків. Дівчата досить швидко засвоюють тон некритичної переваги над хлопчиками, що часто спотворює статеву соціалізацію.

У молодшому шкільному віці дітям уже доступне розуміння того, що чоловіки та жінки можуть поєднувати різні типи поведінки, вони також можуть прийняти відступання від статевих стереотипів [14, с. 68]. Учні 6-11 років віддають перевагу заняттям і ролям відповідно до своєї статі. Однак хлопчиків дужче притягують чоловічі заняття і вподобання, ніж жіночі - дівчаток, більшість яких надають перевагу іграм, характерним для хлопчиків. Останні

виявляють більше інтересу до завдання при матеріальному заохоченні успіху, а дівчата – при емоційному. Хлопчики краще виконують завдання поодиночі, а дівчатка – у змішаній за статтю групі.

Хлопці зачитуються героїчними творами, захоплюються пригодницькою, військовою, детективною тематикою і наслідують своїх героїв. Часто при цьому переймають зразки грубої «мужності»: пробують курити, ходити «особливою» чоловічою ходою, тримати руки в кишенях тощо (усі ці деталі дуже залежать від часу і моди). У них з'являється потреба у близькості з батьком, наявності загальних з ним справ. Якщо батька немає чи відносини з ним не складаються, то дитині необхідна особа, яка замінить його, нею може стати керівник гуртка, тренер у спортивній секції, вчитель-чоловік. У цьому віці хлопчики переживають розлучення батьків найтяжче, що впливає на їх соціальну зрілість, формує викривлене сприйняття чоловічої ролі і рис.

Дівчатка у своєму колі обговорюють літературних і реальних «принців» і «лицарів», починають збирати портрети артистів, співаків і в кого-небудь із них «закохуються», заводять перші зошити, у яких записують цікаві пісні, вірші, що часто здаються дорослим примітивними. Виникає особлива потреба близькості з матір'ю. Роль батька (чи дорослого, який його замінює) далеко не завжди займає в дівочому житті цього періоду домінуюче місце. Однак у ситуації розлучення батьків у дівчат часто відновлюється притаманний більш ранньому віку тісний зв'язок із матір'ю. А у подальшому житті їм буде важче правильно розуміти свого чоловіка та синів, порівняно з дівчатками з повних сімей.

І для дівчаток і для хлопчиків молодший шкільний вік – це час статевого розвитку через самовизначення в системі статевих відносин, що характеризується виникненням інтересу до протилежної статі, і виявляється у своєрідному залицянні. Його своєрідність можна зрозуміти, якщо врахувати, що цей потяг протидіє ситуації відштовхування. Хлопчику треба, не викликавши осуду однолітків, показати дівчинці, що він виділив її серед інших, і звернути її увагу на себе. Ці внутрішні суперечливі задачі зважаються через систему агресивних (хлопчики) і оборонних (дівчатка) дій [20, с. 14].

З досягненням 9-10 років стосунки між різностатевими однокласниками виходять на новий рівень. Це пов'язано з формуванням уявлень про те, яким повинен бути хлопчик і дівчинка. Природно, що уявлення не співпадають з реальністю, у зв'язку з чим накопичуються взаємні претензії й негативні відчуття відносно один до одного (розчарування, образи, злість, заздрість та ін.), досвід конкуренції і суперництва. Тому навіть за наявності взаємних симпатій вони соромляться їх відкрито проявляти.

У молодшому шкільному віці характер починає виявлятися більш чітко й виразно. У 10-річному віці хлопчики більш екстравертні, а дівчатка більш нестабільні й менш щирі.

Отже, здійснюючи статеве виховання молодших школярів, варто враховувати такі моменти, як початок виховного впливу школи, процес адаптації дітей до навчального навантаження, до шкільного життя, формування класного колективу.

1.4. Умови успішної статевої соціалізації учнів молодшого шкільного віку

Потреба у поліпшенні статевого виховання учнівської молоді в сучасній школі зумовлена її прискореним статевим розвитком (акселерацією), невідповідністю між статевим і соціальним дозріванням, недостатнім рівнем обізнаності у статевій сфері (отриманням інформації з цього питання нерідко перекрученої), зниженням сексуальної культури тощо [14, с. 23-26].

Хибною була б думка, що статеві соціалізація дитини відбувається тільки під час цілеспрямованого впливу. Вона сама активно черпає інформацію з оточення, і якщо не задовольнить свою зацікавленість статевою інформацією цивілізовано та неупереджено, спілкуючись з батьками та педагогами, то дізнається про це, але вже, так би мовити, «нелегальним» шляхом. Тому всім

дорослим, серед яких росте дитина перші десять років життя, відводиться вельми важлива роль у її статевому вихованні.

Діти народжуються сексуально-мотивованими, і батьки постійно дають їм уроки статевого виховання, свідомо або несвідомо. Головне, як дорослі сприймають природжену сексуальність дитини, це набагато важливіше для формування статевої поведінки дитини, ніж уся інформація чи дезінформація, що може надходити за даним питанням [2, с. 89].

Виявляється, незакомплексоване ставлення до голості тіла – важлива умова нормального статевого життя дорослої людини. Ніяковість, боязкість споглядання не тільки рідної людини, а й власного тіла, що негативно позначаються на сексуальних відносинах, своїм корінням сягають часто в дитячі роки, у сімейне виховання. Як підкреслюють німецькі вчені Р.Нойберт і З.Шнабль, можливість у ранньому дитинстві споглядати голизну тіла матері чи батька, інших дорослих або дітей відстрочить ранні статеві потяги, які зумовлюються насамперед цікавістю до того, що ретельно приховується одягом [18].

Ще в дошкільному віці батьки повинні допомагати малюкові засвоїти гігієнічні правила, які допоможуть у зрілі роки зберегти здоров'я, працездатність, можливість народжувати й виховувати повноцінне потомство. Через порушення гігієнічних норм у догляді за дитиною батьки можуть ненароком спровокувати її ранні статеві відчуття, які в майбутньому принесуть підлітку небажані потяги – онанізм (мастурбацію).

Психологи вважають, що краще від народження малюка всі статеві органи називати своїми іменами – культурною літературною мовою. Адже завдання дорослих - допомогти дитині ознайомитися зі своїм тілом, не відчуваючи почуття сором'язливості й незручності. Це одна з найважливіших умов її майбутнього сексуального здоров'я [17, с. 17].

Щось «непристойне» у слові «стать» у сфері міжстатевих відносин можна знайти лише в тому випадку, якщо попередньо це «непристойне» спеціально туди вкласти. Оскільки продовження роду неможливе без поділу людей на дві

статі: чоловічу і жіночу, визначених стосунків між ними, то перебування чогось «непристойного» у сфері міжстатевих відносин рівносильне відмовленню від самого себе. Якщо міжстатеві відносини непристойні, значить непристойно і те, що в результаті їх виходить [20, с. 62].

Спільні заняття чоловічими або жіночими справами наближають дітей до батьків і дають певний поштовх до відвертих розмов на хвилюючі проблеми. Немає сумнівів, що у цьому віці дуже важливе місце посядуть особисті вчинки дорослих. Які б красиві слова не говорив батько сину про повагу до жінки, той буде керуватися зразками реальної поведінки свого батька [24, с. 38].

Однак важливим залишається і значення суспільного виховання для становлення статевої свідомості та поведінки дітей. У цій справі партнерство педагогів і батьків – запорука ефективного розвитку зростаючої особистості. Дуже важливо, щоб не було розбіжності між вихованням у школі і вдома, щоб відповіді на запитання дітей були приблизно однакові, але в жодному разі не суперечили одна одній.

Статеве виховання має здійснюватися у взаємозв'язку з усіма іншими напрямками навчально-виховної роботи. Завдання школи - закласти основи, розставити деякі загальнозначущі орієнтири, уникаючи безтактності і нав'язливості, не надаючи цій сфері виховання надмірно випереджувального характеру, але разом з тим враховуючи особливості віку і характер фізіологічних зрушень в організмі учнів [15, с. 165].

Полеміки щодо можливостей вчителів початкової школи як «провідників» у здійсненні статевого виховання найбільш проблематичні, маються на увазі й дискусії про те, хто конкретно з оточуючих дорослих повинен (а хотілося б додати: «і може») здійснювати суспільне статеве виховання.

Такий стан справ, коли у більшості педагогічних працівників укорінилося обережне, упереджене ставлення до статевого виховання дітей в умовах освітніх закладів, можна пояснити помилковим, часто неточним розумінням самого терміну «статеве виховання дітей», хибними уявленнями про цілі, завдання та

принципи статевого виховання; зведення його сутності у своїй уяві до «сексуального змісту».

Перекладання здійснення цієї невід'ємної частини виховання на «плечі родини» привело до бракування пошуків професійних педагогічних підходів здійснення статевого виховання в умовах початкової школи.

Заважає дорослим у стосунках з дітьми відсутність здатності на будь-яке питання глянути з різних точок зору. В основі такого підходу лежить споконвічне переконання в тому, що істина завжди одна, і дорослий - її визнаний носій. Багато батьків не можуть і не хочуть згадувати себе в дитячому віці, конфліктам сприяє і відсутність почуття гумору. На жаль, аналогічні відносини складаються в дітей і з учителями. І в основі лежить не зіпсованість молодших, а педагогічна неспроможність деяких викладачів.

Багато дорослих не знають особливостей сексуального розвитку і вважають, що кращий спосіб виховання – ізоляція від однолітків протилежної статі чи обмеження контактів з ними до мінімуму.

Деякі батьки вважають, що життя саме усьому навчить, тому спеціально займатися статевим вихованням не потрібно. У результаті цього багато підлітків потім не мають уявлення про важливі речі. В основі настороженого ставлення дорослих до цілком законного інтересу індивіда до іншої статі часто лежить лицемірне прагнення прикрити власні життєві погляди, сексуальну незадоволеність, заклопотаність ореолом моральності [19].

Ефективність навчально-виховного процесу багато в чому залежить від того, як педагогом здійснюється індивідуальний підхід до учнів. Гуманістичний, особистісно-орієнтований підхід не може не враховувати того, що діти - не безстатеві особи, а особистості, із всіма притаманними певній статі особливостями. Здійснення виховання школярів без урахування цього є кроком у трясовину безстатевого виховання наперекір біологічній, психологічній, соціальній природі дитини.

Практичне здійснення статевого виховання межує з проблемою обізнаності, відвертості, міри такту педагога; потребує довірливої атмосфери у

класі, аудиторії, у стосунках педагога й учня; не терпить вульгарності, нарочитої скромності, оскільки в епіцентрі його — мотиви високого кохання і буденних обов'язків людини.

Формування статевої культури проходить успішно, якщо в ньому беруть участь усі вчителі початкових класів та працівники соціально-психологічної служби школи. Зусилля одного вчителя, що веде роботу тільки у своєму класі, не можуть дати стійкого позитивного результату [21, с.36]. Ефективність багато в чому залежить від погодженої роботи педагогічного колективу і родини. Отримання знань учнями від дорослих під час бесід, випадкових спостережень, спілкування з однолітками, перегляді телевізійних передач тощо слід розглядати як статево просвіту в структурі статевої соціалізації. Вивчення дітей, шляхом діагностики, спостереження, спілкування з ними, організація їх змістовної діяльності в ігрових формах та багато іншого дозволяють обґрунтовано вносити необхідні корективи в систему роботи стосовно формування статевої культури, удосконалювати її.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

2.1. Вивчення стану формування статевої культури учнів початкових класів

Усталені педагогічні методики, які діють на вітчизняному освітньому просторі, головним чином спрямовані на те, щоб надати дитині певні знання, уміння, навички й обов'язково отримати від неї зворотний зв'язок для констатування якості їх засвоєння. Наш підхід до вивчення статевого виховання молодших школярів, враховуючи делікатність і навіть інтимність питань, що піднімаються в дослідженні, полягає в тому, що основні методичні зусилля ми спрямували на дорослих: батьків та педагогів, які мають безпосередній вплив на особистісне становлення учня початкових класів.

З метою визначення стану формування статевої культури учнів молодшого шкільного віку було організовано і проведено емпіричне дослідження на базі Кременчуцької гімназії №6. За допомогою спеціально розроблених анкет (Додаток Б, В) опитано 10 вчителів початкової школи і 46 батьків учнів другого, третього та четвертого класів. При розробці анкет ми надавали перевагу використанню відкритої форми запитань, з метою з'ясування особистої думки, яка вагомо впливає на результати анкетування. Крім цього, під час дослідження використовувалися методи бесіди та спостереження.

Обробка анкетних даних та безпосереднє спілкування з педагогами початкової школи дозволяють зробити наступні умовиводи.

У першому запитанні педагоги висловили одностайну думку щодо нагальності здійснення статевого виховання молодших школярів. Питання відносно його змісту у 10% опитаних залишилося без відповіді, у 30% - підмінялося перерахуванням принципів та методів статевого виховання, інші

60% висловились стосовно змісту, і віднесли сюди наступне: формування позитивних відносин між хлопчиками й дівчатками (50 %); будова тіла людини залежно від статі (40 %); особиста гігієна дітей (40 %); процес зародження життя та дітонароджуваність (20 %); особливості поведінки відповідно до статевої ролі (30 %); виховання майбутньої жінки та чоловіка (30 %).

Відповідаючи на третє запитання, були названі такі особистісні критерії вчителя, як: відкритість (30%), порядність (20%), доброчесність (30%), толерантність (60%), доброта (80%), чуйність (50%), уважність (60%), стриманість (30%), комунікабельність (40%), коректність (60%), тактовність (90%), адекватність (20%), людяність (20), розкутість (10%) тощо. Серед фахових найчастіше називали такий критерій, як компетентність (70%) у питаннях статевого виховання учнів початкової ланки, та скаржилися на власну безпомічність (30%) в тому, що цьому конкретно ніколи ніхто не вчив, що «сучасні діти знають більше нас». Також відмічалася необхідність медичних та психологічних знань (40%) у педагога, який може здійснювати статеve виховання молодших школярів. Зазначався високий рівень професіоналізму (40%) та мудрість (50%). Спостерігається певна тенденція – перекласти здійснення статевого виховання на психолога (20 %), медичного працівника (10 %) і навіть на вчителя біології (10 %).

Актуальними проблемами статевого виховання виявилися: дитяча закоханість та залицяння (60%), культура міжстатевого спілкування (80%), інтерес дітей до будови статевих органів (60%), зацікавленість процесом дітонароджуваності (30%), вживання нецензурних слів статевого змісту без розуміння їх змісту (40%), дитячий онанізм (20%) тощо. Вчителі одноголосно відмічали, що у власній практиці роботи з дітьми неодноразово стикалися з вищеназваними явищами й нерідко не знали, як себе педагогічно грамотно поводити, як достойно вирішити ситуацію, що виникла. Також 30% зазначили проблему відсутності грамотних методичних матеріалів для здійснення цілеспрямованого педагогічного впливу в даному напрямку.

Усі педагоги були згодні з тим, що дорослим, відповідальним за виховання дітей, необхідно перебороти свої упередження стосовно того, що дитина дошкільного і молодшого шкільного віку не повинна цікавитися питаннями статі, і спробувати встановити з нею довірливі стосунки, говорити на статеві теми вільно, щоб надати їй можливість поставити запитання, які її цікавлять і обговорити їх із батьками та педагогами. Краще дати інформацію про ці явища до 11-12 років, щоб дитина пізнала це на рік раніше, ніж на годину пізніше.

Аналіз результатів анкетування батьків показав наступні результати. На думку 15% опитаних статеве виховання слід починати змалку (до 7 років), 24% зазначили, що це досить індивідуально, коли дитина починає цікавитися, 35% - назвали вік у рамках від 7 до 10 років, 24% - у межах від 11 до 14 років. 72 % батьків молодших школярів вказали, що у їхній сім'ї здійснюється статеве виховання за допомогою бесід, відповідних книжок і енциклопедій, інші 28 % вважають, що ще не прийшов час, дитина не досягла потрібного віку. Займатися статевим вихованням на думку 98% респондентів повинні, в першу чергу, батьки, 32% вважає, що долучитися мають і педагоги, 2% думають, що дитина сама все засвоїть в процесі життєдіяльності.

З якими актуальними проблемами у статевому вихованні своїх дітей зустрічаються опитані батьки? Не вказали на наявність проблем 74% респондентів, інші назвали наступне: надлишок зайвої інформації у ЗМІ та відсутність цензури в Інтернеті (11%), труднощі у правильній і зрозумілій відповіді на деякі питання дитини (наприклад, «Звідки беруться діти») (11%), перехідний вік, поведінка і одяг дівчинки, взаємини в родині (4%).

Таким чином, отримані результати дають підстави стверджувати, що стан формування статевої культури учнів початкової школи Кременчуцької гімназії №6 характеризується як задовільний, однак виникає необхідність підвищення педагогічної компетентності батьків та методичної грамотності і забезпеченості вчителів з питань статевого виховання молодших школярів.

2.2. Методичні рекомендації щодо формування статевої дітей молодшого шкільного віку

Спираючись на результати емпіричного дослідження, на розробки закордонних та вітчизняних вчених в галузі статевого виховання, слід виокремити загальні соціально-педагогічні поради стосовно виховання у дітей адекватного розуміння і ставлення до статевих питань.

Перш за все, необхідно, щоб зміст, форми та методи статевого виховання відповідали віковим особливостям учнів, а також рівню їх знань із конкретних тем. З точки зору психологів, молодший шкільний вік – це «нейтральний» період у сексуальному відношенні, тому інформування їх подібними даними не може пробудити нездоровий інтерес до цієї теми, якщо інформація подається дозовано, компетентно, виважено.

Фахівці відмічають, що послідовність, системність статевого виховання передбачає наступність подачі знань з цієї тематики. Наприклад, цікавість дитини зосереджується навколо проблеми «Звідки беруться діти?» таким чином: до 2-3 років дитину цікавить власне тіло, статеві органи, вона з'ясовує ознаки відмінності між чоловіками і жінками; до 3-4 років її цікавлять питання, звідки беруться діти? До 5-6 років у центрі уваги дитини знаходяться питання про те, як попадають діти в живіт до матері, яким чином звідти виходять, як вони зростають і розвиваються? У 6-8 років: центр уваги зміщується на роль батька у народженні дітей; на те чому діти бувають схожими на своїх родичів; чи можуть народитися діти у дітей? У 9-10 років дитина має більш чітке уявлення про яйцеклітину й сперматозоїди, цікавиться як відбувається процес запліднення? У 11-12 років намагається зрозуміти анатомічну будову чоловічих і жіночих статевих органів, дозрівання в них сперматозоїдів і яйцеклітин, які можуть об'єднатися, створити зародок дитини і т.д [3, с. 98].

Угамування дитячої зацікавленості питаннями статевої тематики занадто індивідуальне. Одній дитині достатньо поверхневої інформації, іншій - більш

докладної відповіді на своє запитання. Усе залежить від рівня розвитку, що і як саме вона запитала, випадково чи з невідступною зацікавленістю.

Часто дорослий на статеві запитання дитини розгублюється, ніяковіє. Така реакція може дати їй зрозуміти, що в цій темі є щось незвичайне. І з цього моменту здоровий пізнавальний інтерес перетворюється на упереджену допитливість: дитину тепер цікавитиме не сам факт появи немовляти, а чому дорослі так дивно реагують, розмовляючи про це [5, с. 56].

Починати подібну розмову з дитиною слід лише в тому разі, якщо це її справді цікавить і вона не може самостійно знайти відповіді на свої запитання. Виявляти ініціативу — величезна помилка. Ухилятися ж від відповіді не варто. На думку російських психологів О.Зуськової та Н.Смирнової: "Якщо батьки не лякаються будь-яких дитячих запитань, завжди знаходять правдиву відповідь, роблять це в доступній для дитини формі, не принижуючи її гідності, вони можуть розраховувати на постійний контакт із сином чи донькою й на те, що ті приймуть їхні поради й допомогу" [1, с. 28].

Р.Нойберг у книзі „Що я скажу своїй дитині” пише, що на запитання „Чому я хлопчик, а сестричка — дівчинка?” — слід відповісти синові, що він народився таким, як тато, а дочці — як мама. Якщо малюк запитує: „Де беруть дітей?” — слід відповісти: „Діти з’являються і живуть у тілі матері”. На запитання „Як я виріс?” — відповісти: „З крихітного зернятка, яке завжди було в животі мами”. У випадку, коли малюк питає: „Як народжуються діти?”, — можна використати таку форму відповіді: „Із спеціального отвору, який при народженні стає великим” [17, с. 23] Кваліфікованим радником у цьому питанні також може стати, наприклад, стаття Б.Спока «Правда про життя» [22].

Справа у тому, що не існує єдино правильного варіанту відповіді дорослого на дитячі запитання статевого характеру. Проте, якщо воно прозвучало можна лише порекомендувати дотримуватися загальних правил (Додаток Д).

Зрозуміло, для того щоб піднімати й обговорювати статеві питання в суспільних закладах освіти, потрібні культурні, грамотні, естетично розвинуті,

добре обізнані в подібного роду питаннях педагоги, які можуть компетентно допомогти як дитині, так і її батькам. Для цього вони мають добре орієнтуватися в психології статі, знати етапи психосексуального розвитку на кожному віковому періоді, закономірності статевої ідентифікації та механізми статеворольової соціалізації тощо [15, с. 112].

Погоджуємося з думкою більшості фахівців, що такі варіанти здійснення статевого виховання, як спеціальні програми або окремий шкільний предмет не потрібні; а ось впровадження концептуальних елементів системи статевого виховання в річний план в цілому буде доречним, якщо у навчальному закладі позитивно вирішується питання про спеціальну підготовку, перепідготовку педагога-практика.

Вплив на особистість дитини можна здійснювати двома шляхами: на уроках та позакласних заходах. Істотну частину питань зі сфери міжстатевих відносин доцільно вивчати або обговорювати не на фронтальних або групових заняттях, а індивідуально. Великі можливості для статевого виховання школярів закладені в навчальних програмах з різних предметів. Уже в молодших класах на уроках рідної мови, читання, природознавства діти знайомляться з такими важливими питаннями, як сім'я, права і обов'язки її членів, взаємодопомога, сімейні традиції; материнство і батьківство; статеві відмінності в природі та суспільстві; розподіл обов'язків під час виконання певної роботи; чоловічі й жіночі професії. У середніх і старших класах вивчення навчальних предметів дає широкі можливості для поглиблення й розширення знань учнів у цьому напрямі [19, с. 65].

Статеве виховання варто здійснювати з використанням усіх традиційних методів педагогічного впливу, не зводячи його в ранг особливого, спеціального, а тим більше таємничого. Ефективними є застосування загальнопедагогічних методів, таких як: громадська думка, вправи, привчання. Інформація може мати словесну чи наочно-образну форму – особистий приклад, визначена ситуація, у якій дитина є діючою особою чи спостерігачем.

При вирішенні проблем статевого виховання необхідно враховувати національно-релігійний аспект, а також особливості вітчизняної (євразійської) цивілізації, яка відрізняється специфічними ставленням до питань статі.

На допомогу вчителям та батькам в процесі статевого виховання молодого покоління приходить шкільний психолог та соціальний педагог. Маючи відповідну освіту, можливість проводити індивідуальні та групові заняття, вони можуть особливу увагу приділити тим учням, котрі мають якість проблеми, пов'язані зі статевим розвитком.

Допомогти учням як представникам жіночої або чоловічої статі зорієнтуватися та пристосуватися до мінливих умов середовища — першочергове завдання соціального педагога.

Соціальний педагог — це учасник спільної виховної діяльності дітей та дорослих, організатор цієї діяльності, своєрідний духовний наставник, який протягом кількох років «веде» молоду людину, здійснює соціальний патронаж, турбується про формування моральних загальнолюдських цінностей у соціумі. Крім того, він — соціальний терапевт, який передбачає і допомагає розв'язувати конфліктні ситуації серед своїх підопічних, посередник у контактах із відповідними спеціалістами. Тому діяльність школи у сфері статевого виховання повинна здійснюватися у зв'язку з роботою спеціальних центрів консультативної та соціальної допомоги. Учні мають бути ознайомлені з характером їх діяльності і бути готовими у разі необхідності скористатися цією допомогою.

У системі статевого виховання дітей, зокрема молодшого шкільного віку, можна визнати наступні методи: ■ аналізування та обговорення проблемних ситуацій, які пов'язані з формами поведінки представників різної статі, із статеворольовими стереотипами та взаємовідносинами між дівчатками та хлопчиками; ■ обговорювання дитячих листів, у яких відображені специфічні проблеми, що хвилюють хлопців та дівчат до 10 років; ■ обговорення художньої літератури для дітей, завдяки якій збагачується уява учнів про мужність та жіночність для адекватної статевої поведінки; ■ ігрові ролі та

ігрові ситуації, які формують вміння орієнтуватися у виборі способу спілкування з людьми іншої статі (дорослі, однолітки); ▪ інсценування проблемної ситуації у спілкуванні між людьми двох різних статей – через цей метод формується вміння учнів приймати ефективні рішення, знаходити адекватні способи, щоб підтримати позитивне ставлення до себе та до людей іншої статі у стресових ситуаціях; ▪ бесіди на теми, що пов'язані з культурою спілкування між дівчатами та хлопцями [21, с.42].

У виховній роботі при розробці заходів на статеву тематику педагог має робити акцент на статеворольову соціалізацію: надання дітям знань і вмінь визначати свою статеву приналежність, її ознаки, емоційні особливості, переваги в іграх та іграшках, у сприйнятті літературних героїв; на формування статеворольової поведінки, а також вироблення відношення дітей до понять краси, любові, доброзичливих стосунків і формування цих стосунків між дівчатками та хлопчиками у дитячій групі; на створення умов для прояву й переживання дітьми певних відчуттів, характерних більшою мірою тій чи іншій статі (наприклад, гордості, сміливості, відваги у хлопчиків; турботи, співчуття, ніжності – у дівчаток); на ознайомлення дітей з процесом народження: знайомство дітей з деякими аспектами родоводу, перспективами фізіологічного і соціального розвитку дитини, функціями батьків у сім'ї; на формування адекватних уявлень про зв'язки людей в сім'ї про їх соціальні та сімейні ролі: ознайомлення дітей з якостями мужності і жіночності, проявами і перевагами чоловіків і жінок в різних видах діяльності [19, с. 68].

Виходячи з цього, спираючись на досвід практиків у сфері статевого виховання, пропонуємо методичну розробку виховного заходу для молодших школярів (Додаток Е), який може бути використаний вчителем початкової школи, соціальним педагогом в умовах освітнього процесу.

Наступний виховний захід-гра для учнів початкових класів (Додаток Є), спрямований на оптимізацію відносин між дітьми різної статі. Його пропонується проводити в межах уроку або під час класної години. У ролі помічників можна запросити старшокласників або батьків дітей. Теоретична

розробка під час втілення у практику може мати безліч варіантів. Безсумнівно, задля проведення з дітьми запропонованого заходу вчитель має відчувати власний ігровий азарт і одночасно бути безпристрасним до гравців. Оскільки найкращий результат такої роботи – це, звісно, дружба.

Також презентуємо тест для освітян та батьків (Додаток Ж) з переліком питань, запропонованих закордонними спеціалістами для кращого розуміння й пізнання своїх дітей [19].

Останнім часом з'явилося чимало літератури, призначеної для ознайомлення дітей із статевими питаннями, однак до її вибору підходити слід обачливо та розсудливо, оскільки деякі видання є методично неграмотними. Крім того, саме по собі це питання делікатне і дуже важливо, щоб про нього, нехай навіть за допомогою ілюстрацій, повідали найближчі люди. Адже картинки у книжці не передадуть відчуття любові, не розкриють сенс зародження людського життя. Бесіда за змістом таких видань вимагає від дорослих великого такту і уміння, щоб не привнести присмак чогось "особливого", "сороміцького". Складність полягає ще й у тому, щоб не перейти тонку межу між необхідним і зайвим. Пропонуємо до уваги книжечку (Додаток З) за авторством О.А.Шелопуха «Откуда я взялся?» (допрацьовану і адаптовану українською мовою Л.М.Олійник) [22].

Ми вважаємо, що школа та позашкільні заклади мають сьогодні розподілити свій освітній вплив у двох напрямках: на батьків та дітей. Саме у школі батьки повинні мати можливість отримати відповіді на питання: коли, як і про що слід розповідати дитині. А діти отримати компетентну інформацію і навички як підґрунтя сформованої статевої культури. Педагоги, в свою чергу, мають удосконалювати свої знання й уміння у сфері статевого виховання, тим більше, що умов для цього в умовах гуманізації, глобалізації й науково-технічної трансформації сучасного суспільства більш, ніж достатньо.

ВИСНОВКИ

Удосконалення системи виховання відбувається на фоні суперечливих соціально-економічних перетворень в українському суспільстві. Це часто призводить до загострення соціально-педагогічних проблем. Для сучасної постановки питання про розробку систем статевого виховання існує безліч причин. Перша пов'язана з відсутністю диференційованого підходу до розвитку дитини відповідно до її статевої приналежності. Друга – некомпетентність педагогів, а частіше батьків у питаннях сексуальної освіти дітей, що призводить до стрімкого зростання числа позашлюбного народження, абортів, карних злочинів на сексуальному ґрунті, до відсутності ранньої орієнтації на виконання соціальної ролі в житті (батька, матері). Все це - наслідок безстатевої педагогіки минулих років у зіткненні з експансією «сексуальної революції». У статевого розвитку сучасного підростаючого покоління є істотне протиріччя, що визначає складність статевого виховання. Це великий розрив у часі між статевим і громадянським дозріванням, і ще більший - між статевою зрілістю і економічною самостійністю людини.

Статева соціалізація — процес, який включає в себе, з одного боку, засвоєння, пов'язане зі статтю, соціальний досвід входження в соціальне середовище, систему соціальних стосунків осіб жіночої та чоловічої статі, а з іншого — реалізацію індивідом системи взаємин статей. Вона не можлива без цілеспрямованого компетентного статвего виховання.

Статеве виховання — складова загального процесу виховної роботи школи й сім'ї, що забезпечує прийняте у суспільстві ставлення дітей і молоді до питань статі. Воно має власну специфіку, зміст, мету, задачі, шляхи, методи, принципи організації; включає чотири основних тісно взаємопов'язаних аспекти: соціально-психологічний, педагогічний, медичний та сексологічний; має проходити комплексно у поєднанні з іншими виховними напрямками.

Реалізація завдань статевого виховання, формування культури міжстатевих стосунків повинна відбуватися з перших днів життя дитини у

межах сім'ї. Саме від батьківських установок залежить майбутнє сімейне життя дитини, її відношення до шлюбу, до протилежної статі й поведінка в сексуальних стосунках.

Сучасна сім'я не завжди готова до правильного пояснення всіх статевих особливостей та вікових змін, які відбуваються з дитиною. Тому вирішальну роль у формуванні статевої культури відіграють навчально-виховні заклади.

Слід зазначити, що молодший шкільний вік, сприятливий для засвоєння хлопчиками і дівчатками норм статевої поведінки, часто лишається поза батьківською та педагогічною увагою. Тоді як саме у цьому віці відбувається самоусвідомлення дітьми своєї статевої належності, закладаються психологічна та емоційна основи сексуальності.

На основі науково-теоретичного аналізу проблеми з'ясовано, що ефективність статевого виховання дітей прямо пропорційно залежить від ставлення до цього дорослих. Правильна і своєчасна реакція на ті чи інші особливості поведінки дитини, на взаємини з однолітками протилежної статі, прояви сексуального розвитку, емоційна оцінка цих особливостей є передумовою успішної статевої соціалізації дитини.

Статеве виховання молодшого школяра не можна розглядати як ситуативний процес, упущення в якому можна компенсувати в майбутньому. Насправді це системна, копітка, цілеспрямована, надто делікатна робота, яку необхідно починати на ранніх етапах розвитку особистості, вносячи з часом необхідні корективи, збагачуючи форми і методи. А успішно справитися з цим можуть лише грамотні батьки і компетентні педагоги, чий життєві принципи не розходяться з декларованими, яким діти довіряють і яких поважають.

В той час, навряд чи можна розкласти по методичних полицях суспільне статеве виховання у початковій школі. Головне протиріччя полягає у тому, що воно торкається сфери інтимно-особистісних стосунків, а в сучасних закладах освіти навчання фронтальне, тому спеціальних уроків у цьому напрямку в початковій школі просто не може бути.

Статеве виховання варто здійснювати з використанням усіх традиційних методів педагогічного впливу, не зводячи його в ранг особливого, спеціального, а тим більше таємничого. Слід використовувати різні форми та методи: включення відповідних відомостей в різні навчальні предмети, індивідуальні чи групові бесіди класного керівника та фахівців різного профілю з учнями (шкільні психологи, медики, соціальні працівники, працівники правоохоронних органів), спеціальні заняття по окремих темах. Можуть бути використані будь-які елементи шкільної діяльності, спільного життя педагогів і учнів, з використанням різних реальних ситуацій, прикладів з художньої літератури і т.д. Ця інформація може бути донесена як роздільно (по статевій приналежності), так і спільно для хлопчиків і дівчаток.

У ході проведеного нами опитування батьків та вчителів учнів початкових класів з'ясовано, що батьківська та педагогічна спільнота не завжди є об'єктивною в оцінці здійснення статевого виховання дітей молодшого шкільного віку. Отримані дані свідчать про необхідність підвищення обізнаності батьків в окремих аспектах питань статі, а також вказують на недостатню теоретичну й методичну готовність учителів початкових класів до реалізації цього виховного напрямку.

За результатами опитування запропоновано психолого-педагогічний мінімум із питань успішного формування статевої культури дітей даного віку, котрий допоможе дорослим правильно організувати освітньо-виховний процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що на нинішньому педагогічному терені маємо таку ситуацію: науково доведено важливість початкової освіти для формування психологічної статі й пов'язаних із нею особистісних новоутворень; існують авторські програми та методичні розробки зі статевого виховання молодших школярів; сучасні педагогічні часописи та преса освітлюють ідеї здійснення статевого виховання в навчальних закладах. Однак в той же час нинішня українська педагогічна наука не має достатнього теоретично обґрунтованого вирішення цієї проблеми, відсутня цілісність та

системність впровадження результатів досліджень, що ще раз підкреслює складність та багатоаспектність даного питання.

Проблеми статевого виховання, пов'язані з недостатньою методичною оснащеністю цього процесу, з неадаптованістю науково-дослідного матеріалу, сьогодні вже не одиничні. Чималу тривогу й заклопотаність педагогів і батьків викликає масовий випуск і некомпетентне використання літератури про статевий розвиток. Актуальним залишається питання добору відповідної лексики у привчанні дітей до використання цивілізованих назв чоловічих і жіночих статевих органів. Нерідко вони викликають психологічний дискомфорт у батьків і дітей, та й педагогів.

Остаточно відомо одне: при реалізації програм статевого виховання необхідне тісне співробітництво вчителів і школи в цілому з батьками учнів.

Ціле покоління виховала "безстатева педагогіка". Вхідження України до європейського освітнього простору ставить нові вимоги до навчання та виховання підростаючого покоління, яке має ввібрати кращі досягнення національної та світової культури як в інтелектуальній сфері, так і у формуванні моральності, збереженні здоров'я нації.

Попри неоднозначне ставлення до проблеми статевого виховання в науці й громадській думці, відвертатися від неї не слід, оскільки це є однією із тенденцій розвитку сучасної цивілізації. Створення системи статевого виховання має свої етапи. Потрібен серйозний підхід і глибинні знання в цьому питанні, розробка нових засобів і методів.

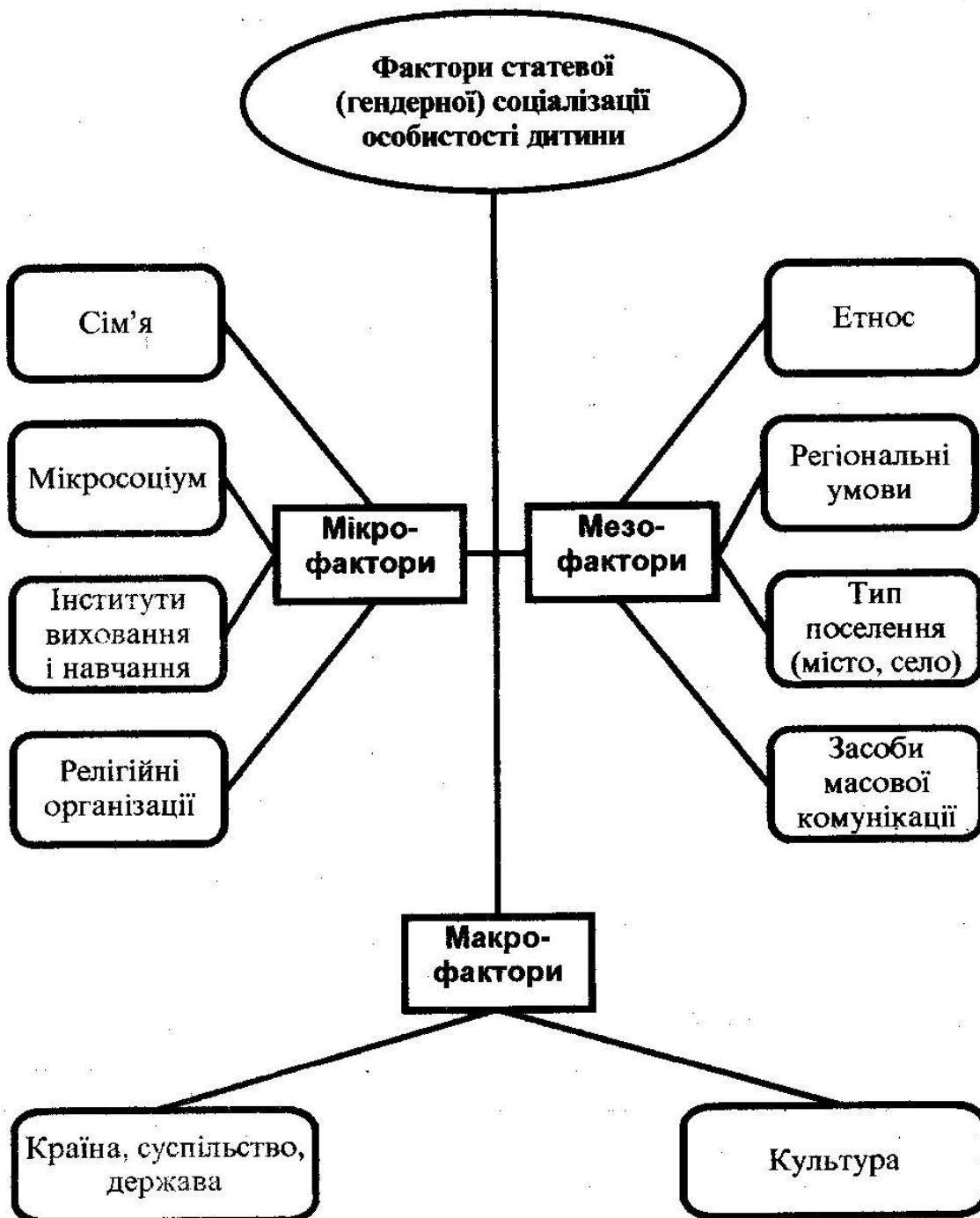
Ефективне розв'язання завдань статевого виховання підростаючого покоління, формування високої культури міжстатевих стосунків сьогодні вимагає висококваліфікованої підготовки вчителів, педагогічної просвіти батьків, пильної уваги громадськості до цих проблем, що може слугувати предметом подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

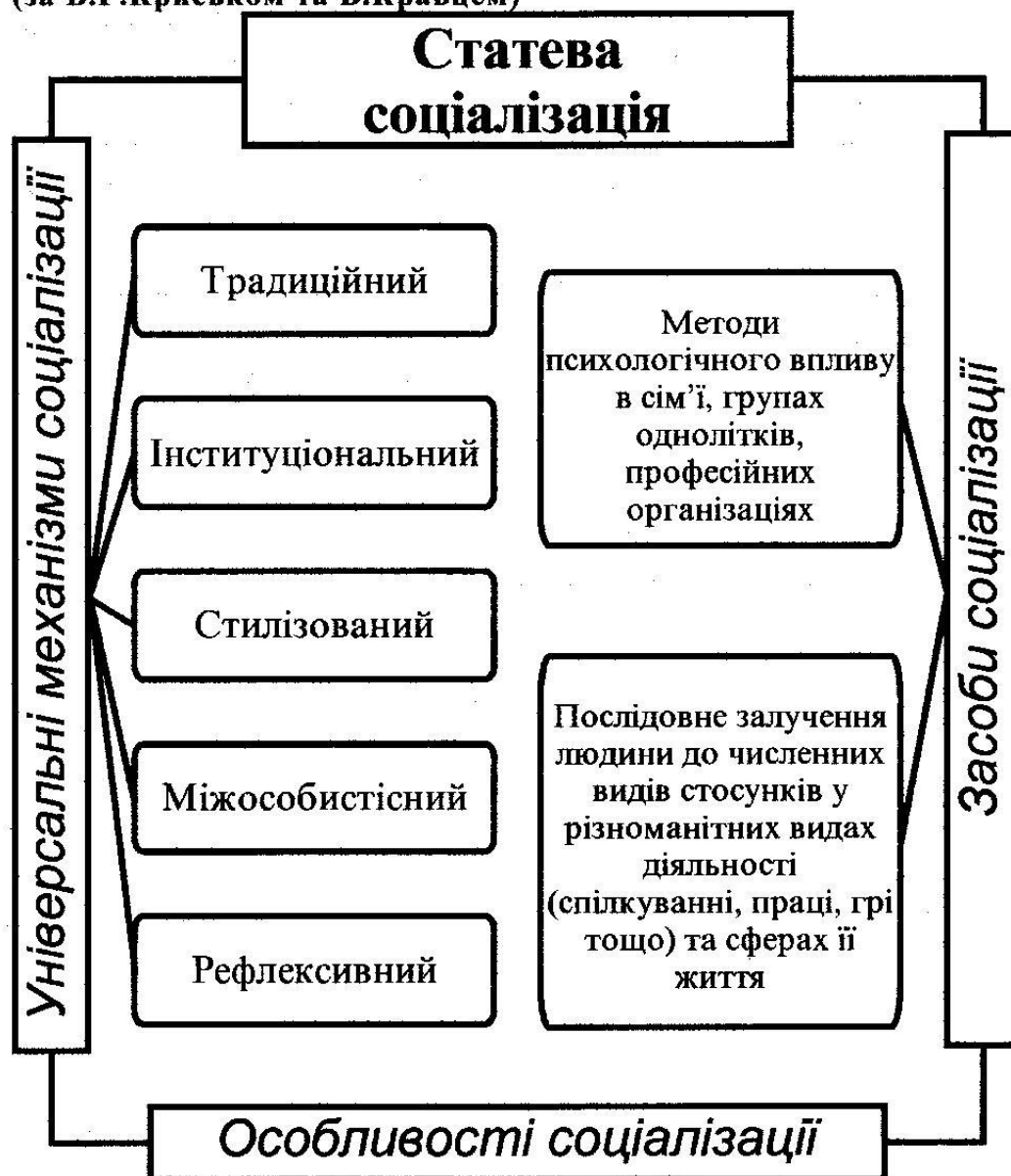
1. Аглаи М. Всё-всё-всё на твой вопрос: где я был, когда меня не было? / Комментарии для взрослых О. Зуськовой, Н. Смирновой. – М.: ПО “Детская книга”, 1993. – 48 с.
2. Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини: Науково-методичний збірник / за ред. Т. В. Говорун. – К.: Інститут змісту та методів навчання, 1996. – 168 с.
3. Волкова Н. П. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб., доп. — К.: Академвидав, 2007. — 616 с. (Альма-матер).
4. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія / А.М. Богуш, Л.О. Варениця, Н.В. Гавриш та ін. – Луганськ. – Альма-матер, 2006. – 368 с.
5. Дьоміна І.С. Етика та психологія сімейного життя. – К.: Рад.шк., 1985.
6. Єремєєва В., Хрізман Т. Хлопчики та дівчатка: два різних світи. – К.: Редакція загально-педагогічних газет, 2003. – 112 с. (Бібліотека „Шкільного світу”).
7. Ісаєв Р.І., Каган Д.С. Статеве виховання учнів. – Л., 1979.
8. Каган В. Е. Воспитателю о сексологии. – М.: Педагогика, 1991. – 256 с.
9. Кікінежді О. Гендерне виховання змалку // Дошкільне виховання. – 2006. – № 2. – С. 3-6.
10. Колесов Д.В., Сильвестрова І.Б. Фізіолого-педагогічні аспекти статевого дозрівання. – М., 1979.
11. Кон І.С. Вступ до сексології: Пер. з рос. / П. Л. Пироженко. – К.: Либідь, 1991, – 304 с.
12. Кондратюк В.І. Вивчення методів сімейного виховання. Нач.шк.- 1993 -№1.- С.70.
13. Корсак К. Образование: от первичного до пожизненного // Зеркало недели, 24 - 30 августа 2002 г.

14. Кравець В. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. - К.: Київська правда, 2000. - 688 с
15. Кузнєцова О.А. Статеве виховання школярів: Навчальний посібник. – Миколаїв: Вид-во „ІЛПОН”, 2004. – 176 с.
16. Медведєв Г.П., Над’ярний А. В. Все починається в сім’ї... Із азбуки сімейного виховання. Пер. з рос. Маяковської К.М. – К.: Молодь, 1983. –104 с. „А дея взявся?” С. 63 – 71.
17. Мезеря І.В. Актуальні проблеми статевого виховання. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи слухачів курсів підвищення кваліфікації – вихователів дошкільних навчальних закладів. – Луганськ: Знання, 2003. – 28 с.
18. Нойберт З.В. Що я повідаю своїй дитині. – М.,1989.
19. Олійник Л.М. Дорослим та дітям про Життя у Світі : навч.-метод. посібник з статевого виховання дітей від народження до 10 років / Л.М. Олійник. – Миколаїв, 2009. – 72 с. : іл. та кольорові вкладки О.В. Левенець.
20. Олійник Л.М. Інноваційний підхід до здійснення статевого виховання дітей від народження до десяти років / Л.М. Олійник // Науковий вісник Миколаївського державного університету : зб. наук. праць. – Випуск 23 : Педагогічні науки. – Том 2 / за заг. ред. В.Д. Будака, О.М. Пехоти. – Миколаїв : МДУ, 2008. – С. 60–67
21. Олійник Л.М. Статеве виховання дітей від народження до 10 років / Л.М. Олійник. – Миколаїв : ПП "Принт-Експрес", 2008. – 50 с.
22. Олійник Л. М. Статеве виховання у дошкільному закладі та початковій школі: навчально-методичний посібник – Миколаїв: МОППО, 2011. – 128 с.
23. Спок Б. «Правда про життя». Режим доступу: <http://lib.ru/KIDS/SPOK/rebenok.txt>
24. Шибаєва А.І. Батькам про статеве виховання. – М., 1989.
25. Эволюция семьи и семейная политика в СССР. - М., 1992.

Додаток А

Фактори статевої соціалізації (за В.Г.Криськом та В.Кравцем)

Механізми та засоби статевої соціалізації
(за В.Г.Криськом та В.Кравцем)

Додаток Б

*Анкета для педагогів**«Статеве виховання молодшого школяра»*

Шановний вчителю! Пропонуємо Вам взяти участь в анкетуванні, що проводиться з метою вивчення проблем статевого виховання учнів початкової школи. Будь ласка, уважно прочитайте питання і напишіть своє бачення. Немає правильної чи неправильної відповіді, є Ваша власна думка, яка дуже важлива для нас. Від Вашої щирості залежить якість дослідження, результати якого будуть використані в узагальненому вигляді у наукових цілях. Анонімність гарантуємо.

1. Чи потрібно здійснювати в початкових класах статеве виховання дітей?

2. Яким, на Вашу думку, має бути зміст статевого виховання? _____

3. Яким особистісним і фаховим критеріям має відповідати педагог, який здійснює статеве виховання? (Можна поділитися власним досвідом).

4. З якими актуальними проблемами статевого виховання Ви зустрічаєтеся в повсякденній практиці роботи з молодшими школярами?

Додаток В

*Анкета для батьків**«Статеве виховання в початковій школі»*

Шановні мама чи тато! Пропонуємо Вам взяти участь в анонімному анкетуванні, результати якого будуть використані в узагальненому вигляді у наукових цілях. Немає правильної чи неправильної відповіді, є Ваша власна думка, яка дуже важлива для нас. Будь ласка, уважно прочитайте питання і напишіть свій варіант.

1. На Вашу думку, з якого віку слід починати статеве виховання дитини?

2. Чи здійснюється у Вашій сім'ї статеве виховання? (помітьте галочкою варіант і допишіть)

- Ні, тому що _____

- Так, у такий спосіб: _____

- Ваш варіант _____

3. Хто повинен займатися статевим вихованням молодшого школяра? (помітьте варіант або допишіть свій)

- мама, тато, родичі

- учителі в школі

- дитина сама все необхідне засвоїть в процесі життєдіяльності (однолітки, телебачення, Інтернет тощо)

- Ваш варіант _____

4. З якими актуальними проблемами у статевому вихованні дитини Ви зустрічаєтеся в повсякденному житті? _____

Додаток Д

Правила для дорослих

Спілкуйтеся з дитиною на статеві теми в найприроднішій манері, як при обговоренні будь-якої іншої теми; уникайте довгих повчальних лекцій зі статевих питань; не обтяжуйте дитину недоступною науковою інформацією, намагайтесь правильно називати статеві органи. Пам'ятайте, що дитина молодшого шкільного віку хоче одержувати конкретну коротку зрозумілу для неї відповідь на своє запитання; намагайтесь, щоб дитина не зазнавала збентеження, ставлячи питання. Не говоріть їй: «Ти ще дуже мала, щоб зрозуміти це». На своє окоуючи йн питання, вона має одержати чітку відповідь у доступній для неї формі; не бійтеся признатися дитині, якщо ви не можете відповісти на її питання. У такому разі слід дати відповідь пізніше, проконсультувавшись у людини, що більше знає, чи почерпнувши інформацію з достовірного літературного джерела; відповівши на питання дитини, переконайтесь, що вона збагнула ваші слова та перевірте, наскільки ваша відповідь поясняє те, про що дійсно хотіла дізнатися дитина. Звичайно, цей окоуючи занадто індивідуальний: одна дитина не заспокоїться, поки не отримає більш докладної відповіді на своє запитання, а іншій, того ж віку, достатньо дати лише поверхову відповідь на те ж окоую запитання.

Навіть діти дошкільного віку повинні знати, як захистити себе від сексуального насильства. Це значить, що ви повинні навчити дитину говорити «ні» дорослим. От приклад бесіди на цю тему із п'ятирічною дитиною: «Ти знаєш, що дорослим людям буває іноді важко знайти собі друзів. Тому вони знайомляться з дітьми. У цьому немає нічого поганого. Але якщо вони просять робити такі речі, про які дорослі не повинні просити дітей (наприклад, залізити руками в штани), ти повинен(на) відповісти «ні» і негайно прибїгти й про усім розповісти мені.

Розповідайте, нічого не приховуючи, про СНІД й інші статеві хвороби. Але постарайтеся зробити це з урахуванням реакції дитини. Навіть школярі молодших класів в доступній формі повинні знати, що таке СНІД і як він передається.

Якщо ваша дитина вживає непристойні слова сексуального змісту, спокійно поясніть їхнє значення, а потім скажіть, чому ви не хочете, щоб він робив це. Можна, наприклад, сказати: «Іншим людям буде дуже неприємно почути такі слова» або «Не думаю, що це кращий спосіб розповісти про те, що ти відчуваєш». Пам'ятайте, що злість або жарти із приводу вживання дитиною непристойних слів найчастіше спонукують його повторювати їх.

ВИХОВУЄМО ХЛОПЧИКІВ, ВИХОВУЄМО ДІВЧАТОК

(психолого-педагогічні рекомендації гендерного виховання)

Ніколи не забувайте, що перед вами не просто дитина, а хлопчик чи дівчинка з властивими їм особливостями сприйняття, мислення, емоцій.

Виховувати, навчати і навіть любити їх треба по-різному. Але обов'язково – сильно.

Ніколи не порівнюйте хлопчиків та дівчаток, не ставте одних за приклад іншим: вони різні за психологічним віком – дівчатка зазвичай старші від своїх ровесників-хлопчиків.

Не забувайте, що хлопчики і дівчатка по-різному бачать, чують, відчують дотик, по-різному сприймають простір і орієнтуються у ньому, а головне – по-різному осмислюють те з чим зустрічаються у цьому світі.

Пам'ятайте: коли жінка навчає та виховує хлопчиків, їй мало пригодиться власний дитячий досвід. Порівнювати себе у дитинстві з ними – неправильно і марно. Те ж стосується і виховання чоловіком дівчаток.

Не перестарайтеся, вимагаючи від хлопчиків акуратності і старанності у виконанні ваших завдань.

Намагайтеся, даючи завдання хлопчикам як у дитячому садку, у школі, так і у побуті, включати в них момент пошуку, що потребує кмітливості. Не треба заздалегідь розповідати і показувати, що і як робити.

Варто підштовхнути дитину до того, щоб вона сама знайшла принцип розв'язання, нехай навіть припустившись помилок.

З дівчатками, якщо їм важко, треба разом, до початку роботи, розібрати принцип виконання завдання, що і як треба зробити. Водночас їх слід поступово вчити діяти самостійно, а не тільки за заздалегідь відомими схемами (окуючи роботу виконувати точно, як мама, у школі розв'язувати типові задачі, як вчили на уроці), підштовхувати до пошуку власних варіантів розв'язання незнайомих, нетипових завдань.

Не забувайте не тільки розповідати, а й показувати. Особливо це важливо для хлопців.

Якщо вам треба посварити дівчинку, не поспішайте висловлювати своє ставлення до неї – бурхлива емоційна реакція заважає їй зрозуміти, за що її картають. Спочатку з'ясуйте, у чому її помилка.

Сварячи хлопчика, викладіть коротко і точно, чим ви незадоволені, тому що він не може довго утримувати емоційне напруження. Його мозок ніби відключає слуховий канал, і дитина перестає вас слухати і чути.

Перш ніж лаяти дитину за невміння, спробуйте з'ясувати природу труднощів. Знайте, що дівчатка можуть вередувати, здавалося б, без причини або з незначного приводу через утому (виснаження правої «емоційної» півкулі мозку).

Пам'ятайте, що ми часто недооцінюємо емоційну чутливість і тривожність хлопчиків. Хлопчики у цьому випадку виснажуються, інтелектуально (зниження активності лівої «раціональної» півкулі). Дорікати їм за це не тільки марно, а й аморально.

Пам'ятки для батьків

ЯК ТРЕБА ПОВОДИТИСЯ

батькам, коли вони відповідають на запитання:

- Намагатися в жодному разі не демонструвати дитині свою розгубленість або що вам соромно.
- Будь-яким способом дати зрозуміти дитині, що її несподіване запитання нічим не відрізняється від багатьох інших.
- Не принижувати та не соромити дитину за те, що вона зачепила цю тему.
- Не вважати цю тему – з подвійним дном. Бути готовим до таких запитань і чекати на них, розуміючи, що вони необхідні, і що це наступна сходинка розвитку вашого малюка.
- Прагнути, щоб ваша дитина брала інформацію на такі теми у вас та вдома, а не на вулиці серед чужих людей, особливо ровесників. Коли малюк не ставить подібних запитань, штучно створювати для нього такі умови.
- Давати відповіді на запитання, спираючись на вік та інтелект дитини.
- Не треба версій про капусту та лелеку!
- Не плутайте зумисне дитину!
- Не потрібно, щоб малюк відчув, що батьки з ним нещирі, коли підросте, і про все дізнався від сторонніх.
- Краще розкажіть йому про кохання!

ЯК НЕ ТРЕБА ПОВОДИТИСЯ

батькам, коли вони відповідають дитині на запитання:

- Дати зрозуміти, що це запитання чомусь завело вас у глухий кут.
- Натякати, що запитання дитини – якесь заборонене, окуючи йнее.

- Переривати всі такі запитання заборонами та соромити малюка за них.
- Ставити у куток, сварити, обурюватися тим, що дитина насмілилася питати про таке.
- Уникати відповідей, провокуючи дитину на пошук забороненої інформації поза межами дому, у старших дітей та підлітків.
- Відповідати занадто туманно, так, що дитина мимовільно захоче уточнень, роз'яснень.
- Смакувати цю тему.
- Необхідно пам'ятати про те, що заборонений плід – солодкий!

ЯК ТРЕБА ПОВОДИТИСЯ батькам при статевому вихованні:

- Прагнути допомогти дитині усвідомити її справжнє статеве «Я».
- Вчити хлопчика бути хлопчиком, дівчинку – дівчинкою.
- Не забувати, що відкриття фізіологічних відмінностей між хлопчиком та дівчинкою – окуючи для дитини. Тому необхідно пояснити, що це норма, і хлопчики відрізняються від дівчаток так само, як мама від тата, бабуся від дідуся.
- Підкреслювати у потрібних ситуаціях природність фізіологічних відмінностей.
- У жодному разі не лякати дитину її тілесними відмінностями від малюків іншої статі.
- Не культивувати страх у дитини перед цими відмінностями.
- У жодному разі не вдягати хлопчика як дівчинку, а дівчинку – як хлопчика. Ніколи не забувайте про «дуалізм статевого потягу дитини»,
- Не пропагувати безстатеве виховання дитини і не перегинати палицю в інший бік, торкаючись цієї делікатної теми.

- Неправильне статеве виховання – шлях до різноманітних комплексів неповноцінності у вашої дитини.

ЯК НЕ ТРЕБА ПОВОДИТИСЯ

батькам при статевому вихованні:

- Не надавати належного значення статевому вихованню дитини, відпускати це питання на самоплин.
- Робити статеве виховання безстатевим.
- Акцентувати найгостріші кути цієї проблеми, щоразу підкреслюючи її непристойність.
- Лякати малюка тілесними відмінностями між хлопчиком та дівчинкою та навіювати йому страх перед ними.
- Робити вигляд, що несхожість із малюком іншої статі – це розплата за непослух.
- Наряджати дітей в одяг дітей протилежної статі.
- Провокувати, свідомо чи мимоволі, «дуалізм статевого потягу дитини».
- Намагатися виховувати хлопчика як дівчинку, а дівчинку – як хлопчика.

Практичні рекомендації для батьків із статевого виховання дітей

1. Батьки повинні досягати повного взаєморозуміння в усіх, як важливих, так і незначних питаннях виховання дітей. Вони повинні бути щирими і систематично обговорювати між собою всі питання, що відносяться до виховання дітей, до стимулювання їхнього фізичного і духовного розвитку.
2. Єдність думок і поглядів - один з найважливіших пріоритетів щасливого життя.
3. Слова і дії батьків - приклад для дитини.
4. Батьки - розвивайте в дитині інтерес одержувати відповідну інформацію і не забудьте про свою систему цінностей, якщо вона у вас є. Діти мають потребу в керівництві і схвалюють розумні обмеження.

5. Постарайтеся вести бесіду в природній манері, як під час обговорення будь-якої іншої теми.
6. Уникайте довгих, повчальних дицій із статевиx питань. Вам може знадобитися чверть години, щоб Викласти усе, що ви вважаєте потрібним. Однак дитина не може залишатися уважною так довго - їй хочеться задавати питання й одержувати конкретні короткі відповіді.
7. Варто уникати прикрашаючи дійсність, розпливчастих і неточних висловлювань під час відповіді на питання.
8. Подбайте, щоб ваша розповідь не обмежувалася одними біологічними фактами, - дитині захочеться довідатися про ваше до них ставлення, переживання.
9. Не бійтеся сказати дитині про секс "занадто багато". З її пам'яті майже напевно вивітриться усе, що вона не зрозуміла.
10. Тримаєте двері завжди відкритими, будьте готові до розмови в будь-який часі дозволяйте дитині запитувати, навіть заохочуйте його, якщо вона знову повертається до цієї теми.
11. Постарайтеся запам'ятати, що, яке б важке питання, яке шокує, задавала б дитина, ніколи не можна сердитися.
12. Батьки, необхідно готувати дітей до виникнення статевого потягу і до встановлення взаємин із протилежною статтю.
13. Необхідно на різних прикладах познайомити дітей із загальними принципами розмноження.
14. Необхідно дати знання дітям, хоча б про загальні риси побудови тіла, про функції органів і систем, про їхнє розташування.
15. Якщо дорослим вдається правильно вирішувати власні статеві проблеми, то вони тим самим створюють гарні передумови і для своїх дітей, полегшують їм у майбутньому пошук щастя в житті, створення гармонічного сімейного життя.
16. Батькам не слід ховати від дітей усе, що виражає стосунки взаємної уваги, симпатії і любові між батьками.

17. Якщо ваша дитина вживає непристойні слова, спокійно поясніть їй їхнє значення, а потім скажіть, чому ви не хочете, щоб вона робила це. Можна, наприклад, сказати: "Іншим людям буде дуже неприємно почути такі слова". Пам'ятайте, що чи злі жарти з приводу вживання дитиною непристойних слів найчастіше спонукають її повторювати їх.
18. Намагайтеся правильно називати статеві органи.
19. Батьки, необхідно залучати дитину до занять, що відповідають її схильностям і установкам мускулінності, фемінності.
20. Важливо підказати, показати і допомогти знайти прекрасне в житті, у тому числі - у людині протилежної статі. Корисно спробувати показати дитині високе і духовне в людині, те, як воно виявляється в поведінці і вчинках, як виражається в жестах, міміці і т.д.
21. Пишайтеся тим, що дитина інформована, а значить, захищена. І коли все наше суспільство доросте до сексуальної зрілості, ніхто більше не буде бентежитися, з приводу природної дитячої цікавості і бажання поділитися з іншими.

Додаток Е

**Виховна година “Хлопчики і дівчатка”
(орієнтовна програма занять)**

Мета: сприяти благотворному протіканню процесу статево-рольової соціалізації хлопчиків і дівчат молодшого шкільного віку; формувати в учнів молодшої школи основи мужності й жіночності через чіткі уявлення та знання про ролі чоловіка й жінки в родині, коло їхніх обов’язків, відповідальність перед членами сім’ї, прояв турботи й поваги один до одного й оточуючих людей.

Завдання.

1. Розширити уявлення та знання дітей про ролі чоловіка (чоловіка, батька, дідуса) і жінки (дружини, матері, бабусі) у сім’ї, задоволення пізнавальних інтересів дітей.

2. Сприяти правильному вибору статевої ролі дітьми, позитивному відношенню з однолітками протилежної статі (сутність норм поведінки властивих хлопчикам і дівчаткам).

3. Формувати емоційно-позитивне відношення до виконання майбутньої соціальної ролі.

Заняття 1. Чоловік і жінка, - які вони?

Цикл занять дозволяє:

- Уточняти й формувати у дітей уявлення про роль і зайнятість чоловіка й жінки в родині, про їхні взаємини: гарна родина – дружна, усі піклуються один про одного, допомагають один одному, кожен член родини має своє коло обов’язків.
- Збагачувати уявлення про чоловічі й жіночі професії. Для чоловіків характерні професії, які дозволяють виявити героїзм, сміливість, фізичну силу, відвагу, шляхетність, уміння прийти на допомогу: військові, міліціонери, пожежні, льотчики, рятувальники). Жінки зазвичай вибирають професії, що

дозволяють проявляти н. творчість, чуйність, доброту, уміння бачити й створювати красу (лікар, кравчиня, перукар, кухар, педагог, хореограф).

Заняття 2. Я – хлопчик, майбутній чоловік. Я – дівчинка, майбутня жінка.

Заняття покликане формувати передумови мужності й жіночності, які проявляються стосовно представників протилежної статі, правильного розуміння хлопчиками й дівчатками їх майбутніх жіночих і чоловічих ролей, формуванню емоційно-позитивного відношення до виконання майбутньої соціальної ролі.

Заняття 3. Маленькі лицарі й маленькі принцеси.

У процесі виконання завдання формуються уявлення про різницю між хлопчиками й дівчинками – як зовнішню, так й у рисах характеру й поведінки, виховується культура спілкування з партнерами протилежної статі в різних ситуаціях й ігровій діяльності. Виробляються: навички доброзичливого відношення один до одного; уміння бути охайним: бачити й усувати недоліки свого зовнішнього вигляду в зачісці, одязі й н.; навички надання допомоги один одному в грі, спільній діяльності; уміння бачити й цінувати гарні вчинки й позитивні риси характеру; уміння розуміти й поважати думка партнерів протилежної статі.

Педагог повинен враховувати, що в цьому віці дівчатка, як правило, майже не мають досвіду спільної діяльності з хлопчиками, і навпаки. Тому необхідно намагатися організувати спільну діяльність хлопчиків і дівчат у класі, сформувати в них здатність до поділу обов'язків в інтересах загального позитивного результату.

Доцільно кожному вчителю молодших класів розробити правила для хлопчиків і дівчат. Ці правила варто гарно оформити в доступній для молодших школярів формі та вивісити на стенді у класному приміщенні. Спостерігаючи кожен день за цими правилами діти згодом на підсвідомому рівні почнуть їх використовувати у своїй практичній діяльності у спілкуванні з дорослими та однолітками:

I. Правила для хлопчиків

У хлопчика повинно бути почуття відповідальності за тих хто слабкіший.

- він пропустить дівчинку (старшу людину, жінку) поперед себе при вході в приміщення.
- він не обганяє маму й сестру
- у класі він намагається нікого не залишити без уваги, залучає до ігор інших дітей
- не підвищує голосу в приміщенні
- він придумує способи зробити загальні заняття цікавими

Захищає слабких.

- якщо починається дощ принесе мамі або сестрі парасольку.
- не кривдить тварин
- допомагає нести важкі сумки
- не говорить поганих брутальних слів особливо в присутності дівчат.

Вихований хлопчик

- притримає двері
- пропустить дівчинку вперед
- заходячи в приміщення знімає шапку
- чемно розмовляє з однолітками
- не лихословить
- допоможе дівчинці зняти пальто
- якщо вдома гості, він не повинен без дозволу сідати за стіл з дорослими

II. Правила для дівчат

Як сидіти правильно й красиво.

- прийшовши в гості дівчинка повинна почекати поки їй запропонують сісти
- до стільця підходити зберігаючи пряму й рівну поставу

- спина пряма, голова піднята, коліна не напружені, корпус злегка нахилений уперед, руки лежать на колінах.

Вихована дівчинка.

- з усіма розмовляє привітно й тепло
- посильно допомагає батькам
- акуратно одягається
- ясно виражає свої думки
- с добротою ставиться до молодших, допомагає доглядати за маленькими сестричками й братиками
- піклується про дорослих родичів
- зустрічає гостей біля дверей
- чекає поки гість сам подарує подарунки, а не вириває з рук
- приділяє увагу кожному з гостей
- прощаючись із гостями проводить їх до порога, дякує що вони прийшли
- якщо збирається в гості то не спізнюється
- ретельно вибирає подарунок або майструє своїми руками, готує мовне поздоровлення
- ідучи дякує іменинникові і його мамі за запрошення

Якщо виховна година проводиться на вулиці або в просторому приміщенні, наприклад залі для співів, варто застосовувати систематизовані ігри-тренінги, так як вони є найбільш ефективними та їх особливо люблять діти. Під час ігор, для розвитку статево-рольової ідентифікації молодші школярі відображають характер, емоції, сутність рідних, близьких людей, друзів і знайомих.

III. Приклади ігор

1. Гра «Я знаю 5 імен дівчаток» на новий лад: запропонуйте дівчаткам назвати п'ять улюблених ігор хлопчиків, а хлопчикам-назвати те, що полюбують дівчатка. У результаті хлопчики і дівчатка знайдуть не лише відмінне між собою, але й спільне, що буде сприяти їх взаємному збагаченню.

2. Гра «Приміряємо професії» (для хлопчиків та дівчаток). У сучасному суспільстві вже фактично не розділяють чоловічі та жіночі професії, але все ж таки залишаються окремо чоловічі і окремо жіночі професії. Діти поділяються на дві команди по 5 осіб: хлопчики – архітектори, рятувальники, лісничі, модельєри, режисери; дівчатка – медсестри, вихователі, парикмахерки...

Спочатку команди граються окремо, а потім об'єднуються (наприклад, рятувальники транспортують постраждалих до лікарні, де їм допоможуть медсестри). Інший варіант гри: можна помінятися ролями.

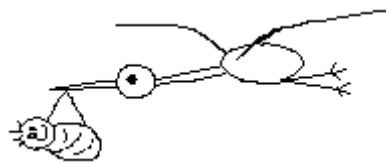
Ігри й вправи для виховання адекватних почуттів до батьків і дітей протилежної статі

Тема	Зміст
1. Я вмію. Я дорослий.	Кожний по черзі буде називати ,і ,якщо захоче показувати якесь своє вміння (забивати цвяхи, прибирати сніг, ловити рибу, підтягуватися, вирощувати квіти, співати, малювати, мити посуд і т.д.) Але кожне вміння може називатися тільки один раз. Якщо хто-небудь не може назвати своє вміння, то вибуває із гри. Виграє той хто залишається в колі до кінця. Після закінчення гри можна згадати ті сфери вмінь, які забули діти.

Справжній чоловік.	Діти повинні закрити очі й побачити себе дорослими. Вони описують як виглядають у дорослому стані, у чому одягнені, чим займаються, які люди їх оточують. Хто вас дуже любить і за що. (чуйність, відданість, чесність, працелюбство) Відкриємо очі й розповімо один одному якими ми себе бачимо в майбутньому. Діти по черзі розказують про себе, інші доповнюють.
Справжня жінка.	Діти по черзі розповідають яким повинен бути справжній чоловік. Кожний дає один опис, потім говорить наступна дитина по колу. Діти не повинні повторювати опис сильного чоловіка. Хто не зміг описати вибуває із гри. (сильний, стриманий, ввічливий, спокійний, уміє заступитися за слабкого, уміє виконувати важку роботу (збирати сніг, колоти дрова, лагодити речі вдома, робити ремонт))
Мій папа кращий. (або мама) (бабуся) (дідусь)	Діти по черзі розповідають якою повинна бути справжня жінка. Кожний дає один опис, потім говорить наступна дитина по колу. Діти не повинні повторювати опис справжньої жінки. Хто не зміг описати, вибуває із гри. (ніжна, ласкава, турботлива, уміє смачно готувати, шити, в'язати, створювати затишок будинку)
Я хочу	Діти по черзі розповідають про кращі якості батьків. Мій папа найкращий, тому що: він сильний, сміливий, уважний. Він уміє ловити рибу, полювати, колоти дрова. Він працює геологом, будівельником і т.д.. Для цього він багато займається спортом, щоб бути витривалим. Наприкінці діти вирішують хто краще всіх. Роблять висновок, що в кожного свої рідні люди найкращі й улюблені.

бути схожим на.	По черзі розповідають на кого вони хочуть бути схожими.
Так і ні	Дуже голосно й виразно. Я хочу бути схожим на свою маму, тому що: Вона дуже гарна, добра, турботлива, розумна, я теж хочу працювати лікарем і лікувати людей. Ведучий кидаємо м'яч і швидко ставить запитання дитині на яке вона швидко й голосно повинна відповісти. Ти хлопчик(дівчинка) Ти носиш плаття, бантик, спідницю? Ти злий(добрий) Ти веселий(смутий) Ти чесний (врунішка) Ти роботящий (ледар)
Ти не повинен.	Гра з м'ячем. Дівчинка не повинна вередувати (ні) Дівчинка не повинна допомагати мамі (повинна) Дівчинка не повинна битися (ні) Дівчинка не повинна говорити брутальні слова. Дівчинка не повинна бути ласкавою. Дівчинка не повинна бути акуратною. Дівчинка не повинна грубити старшим. Дівчинка не повинна випрошувати іграшки в магазині. Так само про хлопчика.
Батьки й діти.	Уявіть собі що ми перетворилися в батьків. Ми дуже любимо своїх дітей, хочемо щоб вони були гарними й даємо їм поради як треба поводитися. Треба бути завжди чесним. Піклуватися про інших людей. Допомогати близьким у
Коли я	домашніх справах

буду дорослим.	Уявіть собі, що ви стали дорослим. Давайте закриємо очі послухаємо музику й складемо розповідь про те, якими ми будемо по такій підказці. Я – дорослий. Моя дружина (чоловік) Мої діти. Мій будинок, дача. Моя робота. Мої захоплення. Мої друзі. Як я буду відпочивати. Мої мрії. Які ще події відбудуться в моєму житті.	
Який я є.	Робота з картками – макетами. Сьогодні ми з вами будемо заповнювати картку – альбом. Уважно її розглянете. Я народився (число місяць, година записана педагогом) А ви намалюєте себе маленьким, яким бачили себе на фотографіях. Звучить релаксаційна музика.	
	Малюнок 	
	Мене приніс лелека	Мене знайшли в капусті

Мене купили в магазині

Мене народила мама

Діти, відзначте на цих малюнках як ви, з'явилися на світ.

Характер у мене

спокійний

Смутний

Веселий

Додаток Є

СЦЕНАРІЙ ГРИ «ДІВЧАТКА + ХЛОПЧИКИ = ...»

(Виховний захід у початковій школі)

Мета: оптимізація відносин між дітьми різних статей**Завдання:**

- допомогти дітям усвідомити відмінності в їхньому відношенні до представників своєї і протилежної статі;
- сприяти отриманню досвіду співпраці і конкуренції у ситуації міжстатевої взаємодії;
- сприяти формуванню у дівчаток і хлопчиків позитивних установок по відношенню один до одного у ході спільного ухвалення групового рішення.

Необхідні матеріали:

Командні емблеми по кількості хлопчиків і дівчат у класі, дві командні позначки на столи; картки до завдання „Ранжування за ознакою”; на кожну команду – заготівка до завдання „Хлопчики очима дівчаток. Дівчатка очима хлопчиків” на листах паперу формату А4; таблички „Госпіталь”, „Парламентери”; плакати: „Розподіл балів”; „Рахунок у грі”; для кожної команди – картки з написаними на них ходами „Переговори” і „Вогонь”; магнітофон, аудіо запис „космічної музики” і пісні „А із чого дівчатка всі зроблені?” (муз. Є. Туманної, слова С. Маршака у перекладі Л. А. Грекова); будь-який пристрій чи інструмент для подання звукового сигналу (наприклад – звоник); чисті листи паперу формату А4, олівці, фарби для додаткових завдань.

Вимоги до проведення: проведення заходу вимагає спеціальної організації простору. Для двох граючих команд необхідно згрупувати столи у різних кутках класу так, щоб діти могли сісти півколом. Окрім цього потрібно позначити окремі парти або стільці табличками „Госпіталь” і „Парламентери”. Потрібно виокремити місце для протоколістів, завдання яких – фіксувати бали команд на плакаті „Рахунок гри”.

ХІД ЗАХОДУ

1. Організаційний момент

Вчитель роздає учням емблеми з символікою різною для хлопчиків та дівчаток й пропонує об'єднатися у команди біля столів з відповідною позначкою.

Не слід обговорювати з дітьми, що критерій розділення на команди відбувся за статевою ознакою: дівчатка з дівчатками, хлопчики з хлопчиками. Якщо виходить, що одна з команд чисельно перевершує іншу, тоді вчитель обирає з команди більшої за чисельністю собі помічників – працівників „Госпіталю”, які піклуватимуться про гравців, що потрапили туди, і протоколістів. Команди та помічники вчителя розміщуються у класі так, щоб вийшов круг або півколо комфортної взаємодії.

Вчитель: Сьогодні ми дізнаємося, що думають дівчатка про хлопчиків і що – хлопчики про дівчаток, пограємо у командну гру, яка розкриває уміння співпрацювати один з одним і діяти спільно хлопчикам і дівчаткам. Отже, тема нашої зустрічі написана на дошці – „Дівчатка + хлопчики = ...” Тільки ось закінчення в цій назві немає. До кінця сьогоднішньої зустрічі нам необхідно написати його. Ми з'ясуємо, яке слово найбільше підійде для закінчення написаної на дошці фрази.

Вправа „Ранжирування за ознакою”.

Вчитель: Сьогодні ви працюєте у командах. Зараз побачимо, чи уміють учасники кожної команди діяти спільно. Кожна команда одержить таємно від іншої команди завдання вишикуватися у ряд за якоюсь ознакою.

Після деякої підготовки командам потрібно на рахунок від одного до семи зробити так, щоб ряди гравців стояли один проти одного.

Вчитель видає командам картки з написаними на них ознаками ранжирування. Наприклад: за зростом від найвищої дитини до найнижчої або навпаки – від нижчої до високої, за алфавітним порядком імен чи прізвищ, за датою народження.

Завдання: „Вгадай ознаку ранжирування”

Вчитель: Один, два, три, чотири, п’ять, шість, сім. Отже, команди вишикувалися: кожна – згідно певній ознаці. А зараз потрібно вгадати ту особливість, за якою вишикувалися гравці іншої команди. Якщо діти не вгадують, то вчитель дає підказку. У разі невдачі командам пропонуються нові ознаки для ранжирування.

2. Підготовчо-мотиваційний момент

Завдання: „Хлопчики очима дівчаток. Дівчатка очима хлопчиків”.

Вчитель: На заготовленому листі потрібно написати, які вони – дівчатка і які вони – хлопчики. Ви можете указувати якості характеру, улюблені заняття, захоплення, звички, типову поведінку.

Вчитель роздає кожній команді лист із заготівкою до цього завдання (див. додаток 1) і включає аудіо запис пісні „А із чого дівчатка всі зроблені?” (Пісенник школяра / Укладач Л. Греков. – К.: „Музична Україна”, 1986. – С. 41-42)

А із чого дівчатка всі зроблені?

А із чого дівчатка всі зроблені?

Із солодких цукерок,

Із тортів, карамельок, –

Ось із чого дівчатка всі зроблені!

З чого ж все-таки зроблені хлопчики?

З чого ж все-таки зроблені хлопчики?

З черепашок, колючок,

Жабенят-скрекотушок, –

Ось із чого всі зроблені хлопчики!

Кожна команда виконує завдання протягом 5-6 хвилин. Після цього вчитель збирає заповнені листи. На дошці або на спеціальному плакаті фіксуються за певною формою відповіді обох команд.

Вчитель:

– Порівняйте характеристики, які дівчатка дають собі і хлопчикам. – Показує на характеристики, написані в ячейках 1 і 2.

– Чи є в них що-небудь схоже, подібне? Отже, у чому дівчатка бачать свою схожість з хлопчиками? – Вчитель підкреслює двома лініями прописану дітьми схожість.

– Порівняйте характеристики, які хлопчики дають собі і дівчаткам. – Вчитель показує на характеристики, написані в ячейках 3 і 4.

– Чи є в них що-небудь схоже, подібне? Отже, у чому хлопчики бачать свою схожість з дівчатками? – Вчитель підкреслює двома лініями визначену дітьми схожість.

– Чим відрізняється думка дівчаток про себе і думка хлопчиків про дівчаток? – Вчитель показує на характеристики, написані в ячейках 1 і 3, і підкреслює хвилястою лінією написані дітьми відмінності.

– Чим відрізняється думка хлопчиків про себе і думка дівчаток про хлопчиків? – Вчитель показує на характеристики, написані в ячейках 4 і 2 і підкреслює хвилястою лінією написані дітьми відмінності.

– Скажіть, вийшло більше схожості, підкресленої двома лініями, або більше відмінностей, підкреслених хвилястою лінією? Про що це говорить?

Питання для дівчаток:

– З якою думкою хлопчиків про вас ви не згодні? Поясніть, чому. – Вчитель показує на характеристики, написані в ячейці 3, і обводить названі дівчатками характеристики в овал.

Питання для хлопчиків:

– З якою думкою дівчаток про вас ви не згодні? Поясніть, чому. – Вчитель показує на характеристики, написані в ячейці 2 (див. додаток 2), і обводить названі хлопчиками характеристики в овал.

– Підрахуйте, скільки вийшло невідповідностей, обведених овалами. – Вчитель показує на ячейки 2 і 3.

– Як ви думаєте, чому так сильно не узгоджуються ваші думки один про одного?

Спираючись на відповіді дітей, вчитель робить узагальнюючі висновки за цим завданням.

3. Рольова гра „Зустріч цивілізацій”

Процедура гри складається з трьох частин: занурення в ігрову ситуацію, інструктаж, проведення гри. Занурення в ігрову ситуацію.

Вчитель: Сьогодні ми пограємо в командну гру під назвою „Зустріч цивілізацій”. Щоб поринути у відповідну ігрову атмосферу, уявити себе в ролі космічних блукачів- мандрівників, сядьте зручно, закрийте очі і послухайте музику (включається „космічна музика”). За допомогою музики зараз ми з вами перенесемося у час, коли на обжитих планетах вже немає місця для всіх жителів і тому міжгалактичний простір на космічних кораблях борознять представники різних цивілізацій. Вони шукають нові

Планети, де немає життя, щоб оселитися на них. Так трапилося, що на одній з таких планет одночасно приземлилися на своїх космічних кораблях представники двох могутніх і високо розвинутих цивілізацій: цивілізації Д і цивілізації Х.

Кожна з них вважає знайдену планету своєю і сперечається з іншою командою за право розпоряджатися даною планетою на свій розсуд.

Кожна цивілізація має найсучаснішу, але гуманну зброю – вона не вбиває і не калічить, а тільки виводить людину з ладу, занурюючи її у глибокий і тривалий сон (анабіоз).

Але поки немає необхідності у її застосуванні, оскільки невідомо, як поведуться представники іншої цивілізації. У кожної цивілізації є дві можливості: або вести переговори, або відкрити вогонь.

Тепер можна розплющити очі.

Інструктаж.

Вчитель: Отже, ви знаходитеся зараз на борту космічного корабля, що приземлився на незнайомій планеті. Тут (вчитель показує, де) знаходиться корабель цивілізації Д, а ось тут (вчитель показує, де) – корабель цивілізації Х. Ви роздивилися навкруги і виявили, що на планеті ви не одні: неподалеку

знаходиться космічний корабель іншої цивілізації. Ви поставили навколо корабля екран, здатний захистити вас від можливих нападів, і думаєте, як далі діяти: домовлятися або воювати з іншою цивілізацією. Після обговорення ви повідомите нас про своє рішення. У результаті того або іншого поєднання рішень двох цивілізацій кожна команда може одержати бали згідно таблиці „Розподіл балів у грі „Зустріч цивілізацій” (див. додаток 3). Вчитель дає необхідні пояснення за таблицею.

Вчитель: Розпоряджатися цією планетою зможе та цивілізація, яка раніше іншої набере 45 балів. Необхідно обдумувати спільно, який зробити хід у грі. Потрібно брати до уваги перше правило гри: якщо три рази підряд обидві команди одночасно виберуть хід „Вогонь”, то кожна з цивілізацій позбавляється захисного екрану навколо корабля. Друге правило: одночасний вибір „Переговорів” означає, що цивілізації домовлятимуться один з одним за столом переговорів.

Проведення гри

Вчитель: Для обговорення і ухвалення рішення дається час. Ці рішення-ходи записані на картках. – Вчитель роздає картки: „Переговори” і „Вогонь” на кожну команду.

Вчитель: Постарайтеся обговорювати так, щоб представники іншої цивілізації вас не почули, інакше вони можуть з цього мати вигоду для себе. По звуковому сигналу представник з кожної команди здає мені картку з вибраним ходом. Команда, яка не дотримується дисципліни або не робить ходу вчасно, штрафується на 3 бали. Отже, кожна цивілізація робить свій хід.

Цивілізаціям надається можливість обдумати спільно у команді, яке рішення вибрати – „Переговори” або „Вогонь”. Вчитель пояснює, що рішення ухвалюється не кимсь одноосібно, а спільно: кожний з гравців має право голосу. Після 1,5-2 хвилин подається звуковий сигнал. Тільки після здачі обома командами обраної картки, вчитель оголошує, який хід зроблений кожною цивілізацією. Ці ходи фіксуються ним самим або протоколістом на дошці в таблиці „Рахунок гри”.

Вчитель: Отже, кожна цивілізація зробила свій хід. Їх поєднання дає наступний результат, – вчитель повідомляє скільки балів, відповідно до таблиці „Розподіл балів” одержала кожна цивілізація, і фіксує їх в колонці „Одержано” таблиці „Рахунок гри”. У колонці „Підсумок” цієї таблиці, записується сума балів кожної цивілізації після відповідного ходу.

У випадку, якщо першим ходом обидві цивілізації вибрали „Вогонь”, вчитель пояснює, що взаємна атака не принесла результатів, оскільки спрацював з обох боків захисний екран і у кожної цивілізації, відповідно до таблиці „Розподіл балів”, тільки 0 балів. У випадку, якщо після першого ходу одна з цивілізацій вибрала „Переговори”, а інша – „Вогонь”, вчитель першій нараховує -3 бали, а інший 9 балів. У випадку, якщо після першого ходу обидві цивілізації вибрали „Переговори”, їм нараховується по 6 балів, відповідно до цієї ж таблиці, і по два представники з кожної цивілізації сідають за стіл переговорів.

Так слід поступати кожного разу, коли команди синхронно обирають „Переговори”. „Парламентери” зобов'язані протягом 3-4 хвилин дійти згоди по одному із запропонованих послідовно поставлених запитань:

- Чия це буде планета?
- Яке вона носитиме ім'я?
- Чи потрібно об'єднати зусилля двох цивілізацій і освоювати планету спільно, або доцільніше боротися за виняткове право володіти нею?
- Як слід облаштувати, налагодити життя на планеті? Що потрібно зробити в першу чергу?
- Як розподілити роботу між представниками двох цивілізацій: чим для загального блага слід займатися дівчаткам, а чим - хлопчикам?
- За що відповідатиме на планеті кожний з її народів?
- Який буде герб і прапор планети?
- Яким буде управління планетою: чи будуть владні, керівні інстанції або можна обійтися без них? тощо

Поки працюють „парламентери”, гравці в командах можуть бути задіяні вчителем до виконання додаткових завдань. Наприклад: збирання розрізних картинок з планом планети; придумування гімну; малювання прапора і герба; виконання завдання „Подарунок іншій цивілізації” тощо.

Якщо парламентири змогли домовитися з обговорюваного питання, то вони повідомляють всім про те, якого рішення вони змогли дійти. Після цього вони повертаються у свої команди, де гравці спільно обговорюють це рішення. Команди або схвалюють його (тоді наступний хід буде „Переговори”), або відкидають (тоді наступний хід буде „Вогонь”). Після обговорення командам знову надається можливість зробити хід в грі.

Якщо „парламентири” упродовж відведеного часу не приходять до згоди, то переговори припиняються, „парламентири” повертаються на свої кораблі, після чого обидві цивілізації окремо обговорюють, що їм робити далі: домовлятися на інших умовах або відкривати вогонь.

Пояснення подальшого проведення гри

Процес гри і її результат не можливо передбачити, що робить її більш захопливою. Завдання вчителя – по ходу гри, залежно від зроблених цивілізаціями ходів, вводити нові правила, які сприяли б одночасному вибору командами ходу „Переговори”.

Можна ввести наступні правила:

1. Після триразового синхронного вибору обома цивілізаціями ходу „Вогонь” вони позбавляються захисного екрану. Це означає, що кожен наступний одночасний хід „Вогонь” приводитиме до втрат в екіпажах кораблів. У цьому випадку один представник кожної цивілізації, по вказівці вчителя, відправляється у „госпіталь”, де занурюється в глибокий і довгий сон (анабіоз). Розбудити його можна буде тільки у тому випадку, якщо його цивілізація вибере хід „Переговори”, а інша – „Вогонь”.

2. Якщо після втрати захисного екрану якась цивілізація (або обидві) тричі вибирає „Вогонь” (виявити це можна по записах в таблиці „Рахунок гри”), то один з її представників потрапляє в полон до іншої цивілізації.

Він забуває своє минуле і стає повноправним представником іншої, конкуруючої команди. Не слід забувати, що після кожного ходу цивілізацій треба підраховувати одержані ними підсумкові бали. Щоб додати гри інтриги, вчитель може виводити в „Госпіталь” самих агресивно налаштованих проти іншої команди гравців. Гра припиняється, якщо: цивілізації об’єдналися і зуміли домовитися з найважливіших питань; одна з цивілізацій раніше іншої змогла набрати 45 балів, тоді визнається її право на цю планету, а інша цивілізація або підкоряється, або відлітає з планети.

4. Підбиття підсумків

Обговорення гри „Зустріч цивілізацій”

Вчитель: Отже, наші цивілізації:

а) вирішили об’єднатися і освоювати планету спільно;

б) вирішили воювати і захопити силою те, що вони вважають своїм. У цій війні сильнішою виявилася цивілізація... (називається та, яка раніше іншої набрала 45 балів). А інша цивілізація зараз обмірковує, що їй далі робити: або підкорятися наступальній силі, або відлетіти мандрувати у пошуках нової нежильої планети.

Поки одна команда обдумує, як їй поступити далі, команда-переможниця відповість на такі питання:

– Якщо відлетить з цієї планети космічний корабель іншої цивілізації, ви зможете обійтися без їхньої допомоги?

– Чи будете ви відчувати себе самотніми без них? У вас є шанс вплинути на їх рішення!

На цьому етапі гри для цивілізацій зберігається можливість об’єднатися і домовитися. Ось тільки, чи скористаються команди цим шансом?

– Скажіть, що вирішили космічні мандрівники цивілізації-невдахи?

– Ви залишаєтеся або відлітаєте?

– Як відносяться до цього рішення представники іншої цивілізації?

Вчитель вислуховує відповіді дітей і проголошує, до яких подій привели останні рішення команд – мирне співіснування на планеті, дружба і

співробітництво двох цивілізацій, або одна цивілізація наодинці освоєє планету, а інша мандрує по міжгалактичному простору.

Якщо для завершення гри не вистачило часу, то вчитель відзначає, яка установка виявилася домінуючою у грі – на об'єднання та співпрацю або на конкуренцію, суперництво. У першому випадку він виражає упевненість у тому, що у майбутньому цивілізації зуміють домовитися (гру можна продовжити в інший час). У другому випадку він виражає побоювання, що при такому настрої представників двох цивілізацій ця планета врешті-решт так і залишиться нежилою.

Тепер кожний з вас вже не космічний блукач і поселенець на чужій планеті, а учень нашого класу. Все, що відбувалося, – всього лише гра, яка вже завершилася.

А зараз, коли ви знову учні, давайте подумаємо:

- Чи може одна з команд виграти, перемогти у цій грі?
- Чи можуть перемогти, виграти обидві команди?
- Яке рішення є виграшним, корисним одночасно для обох команд?
- Що вигідніше, корисніше: співробітничати або змагатися?
- Завершіть незакінчену назву теми зустрічі. Що можна вставити замість крапок у фразу на дошці?
- Які слова найбільше підходять по сенсу?

Завдання „Подарунок іншій команді”

Вчитель: Кожна з двох команд придумує, який незвичайний подарунок вона хотіла б подарувати на спомин іншій команді. Про цей подарунок не потрібно розповідати, треба продемонструвати його без слів. Інша команда повинна здогадатися по жестах і міміці, що це за подарунок.

5. Домашнє завдання

Запишіть людські якості, що важливі задля мирного спілкування.

Додаток Ж

ТЕСТ: ХЛОПЦІ ТА ДІВЧАТА – ЯКІ ВОНИ?

(для освітян та батьків)

Кого легше виховувати – хлопчиків чи дівчаток? Чи впливає стать дитини на її характер? Хто в якій сфері краще або швидше розвивається? Здогадок на цю тему існує безліч, а між іншим від правильних відповідей на деякі запитання залежить багато чого у вихованні дітей.

Ось такий собі тест для освітян та батьків, яким в міру свого розуміння і відчуття пропонується відповісти на двадцять запитань, запропонованих закордонними спеціалістами. Відповідайте так, як вважаєте за потрібне, а потім зіставте ваші відповіді (правда – неправда) з думкою людей, які професійно займаються дитячою психологією. Отож...

1. Дівчатка слухняніші, ніж хлопчики?
2. Дівчатка частіше захищають слабших?
3. У хлопчиків більш аналітичний склад розуму?
4. Хлопчики більш амбіційніші?
5. Хлопчики більш схильні до точних наук?
6. Дівчатка болісніше сприймають будь-чию агресивність?
7. Дівчатка більш охоче діляться своїми переживаннями?
8. У хлопчиків краще розвивається зорова пам'ять, а в дівчаток – слухова?
9. Хлопчики більш агресивні, ніж дівчатка?
10. Хлопчики краще орієнтуються в місцевості?
11. Дівчатка пасивніші, ніж хлопчики?

12. У дівчаток краще розвинуто почуття колективізму?
13. Дівчатка більш чуйніші до дотиків?
14. Дівчатка легше піддаються чужому впливу?
15. Хлопчики більш активні?
16. Дівчатка більш боязливі?
17. У дівчаток частіше розвивається комплекс неповноцінності?
18. Дівчатка менш охоче змагаються з іншими, ніж хлопчики?
19. У хлопчиків більш розвинена схильність до командування?
20. У хлопчиків більше винахідливості, а дівчатка краще справляються з монотонними заняттями?

А тепер слово спеціалістам

1. *Неправда.* Тільки у ранньому дитинстві дівчатка краще слухаються дорослих. А от хлопчикі набагато слухняніші до вказівок старших.
2. *Неправда.* Не існує ніяких статистичних даних, які б підтверджували це.
3. *Неправда.* Аналітичний склад розуму притаманний в однаковій мірі як хлопчикам, так і дівчаткам.
4. *Неправда.* Дівчатка більш чітко уявляють свої майбутні досягнення, хлопчиків приходить підштовхувати до цього.
5. *Правда,* але тільки з 12-13 років, і велику роль у цьому відіграє вплив оточуючих. У більш ранньому віці ці здібності ідентичні.
6. *Неправда.* Скоріш хлопчики болісніше сприймають зовнішню агресивність, причому не тільки при житті, а й до народження.
7. *Правда,* але після 11-12 років. У більш ранньому віці різниця мала.
8. *Неправда.* Всі тести говорять про однакове слухове і зорове сприймання у хлопчиків та дівчаток.
9. *Правда.* Хлопчики стають агресивними приблизно з 2,5 років.
10. *Правда.* Підростаючи, хлопчики проявляють все більші здібності орієнтування на місцевості.

11. *Неправда*. Хлопчики виявляють активність шумно і різко, а дівчатка – хоч і тихіше, але набагато результативніше.

12. *Неправда*. Помітної різниці не існує. Хлопчики зазвичай об'єднуються у великі компанії, дівчатка – в групи з 2-3 осіб.

13. *Неправда*. Істотних відмінностей тут не існує.

14. *Неправда*. Навпаки, дівчатка частіше наслідують власну думку, а хлопчики дотримуються «правил гри», що прийняті у компанії.

15. *Неправда*. У ранньому дитинстві різниці практично немає. У школі буває по-різному, багато чого залежить від класу і вчителя.

16. *Неправда*. Дівчатка частіше жаліються, що їм страшно, але на їх поведінці це ніяк не відображається, коли їх щось лякає, вони поводяться так само, як і хлопчики.

17. *Неправда*. Хлопчики вважають себе більш сильними і гордяться цим, зате дівчатка краще пристосовуються до різних життєвих ситуацій.

18. *Неправда*. Наукових даних, які б підтверджували цей тезис, не існує.

19. *Неправда*. Хлопчики мають схильність нав'язувати свої вимоги ровесникам і навіть дорослим; дівчатка домагаються цього результату м'якше і послідовніше.

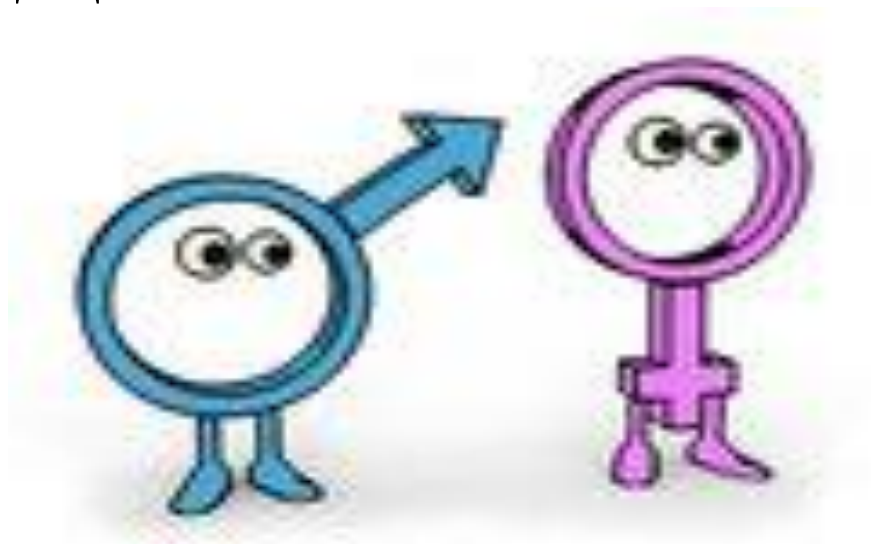
20. *Неправда*. Хлопчики і дівчатка виявляють однакові здібності як при заучуванні будь-чого, так і при вирішенні неочікуваних проблем.

Сподіваємося, що цей тест дасть змогу вам краще зрозуміти і пізнати дітей, якими ви опікуєтесь. Успіху!

Додаток 3

ЗВІДКИ? ЧОМУ? ЯК?

О.А. Шелопуха «Откуда я взялся?»
(допрацьована і адаптована українською мовою Л.М.Олійник)

ЗВІДКИ? ЧОМУ? ЯК?

Тексти з педагогічними порадами

(для спільного читання вихователя з дітьми старшої групи дошкільного
навчального закладу
або вчителя з учнями першого класу загальноосвітньої школи 1 ступеня)

ВІТАЮ, ДРУЗІ!

Ви дізнаєтеся багато цікавого, прочитавши цю книгу.

В ній розповідається про те, що називається живим і неживим в природі. А ще про те, як все живе з'являється на світ.

Ви узнаете, чому з насіння соняшнику зростає соняшник, а з жолудя росте дуб. Побачите, як все живе з'являється на світ: з насіння виростають квіти, з ікринок народжуються рибки, з яйця вилуплюються птахи.

А як з'являються на світ діти? Звідки узялися на світі ви – маленькі люди – хлопчики і дівчатка? Про це дуже цікаво дізнатися.

А ще цікаво, чому всі діти – хлопчики і дівчатка, і всі дорослі – чоловіки і жінки, дідусі і бабусі такі різні? Чому у всіх дітей і дорослих різний колір шкіри і волосся, різна форма лиця та очей – все різне?

Ми разом знайдемо відповіді на ці питання. Тож вирушаємо у подорож!

ЖИВЕ І НЕЖИВЕ

Щодня ви прокидаєтеся, одягаєтеся, миєтеся, куштуєте їжу, граєте, а в цей час вас оточує безліч різних предметів. Вони живі і неживі. Як же дізнатися, хто живий і що неживе? Живі діти – вони розмовляють і сміються! Живі кошенята і цуценята – вони бігають і грають!

А може автобус і машина живі, тому що швидко їздять? Ні, вони неживі.

Живе в природі те, що росте, дихає, рухається і з'являється на світ у своїй мамі.

Відтак, автобус і тролейбус, машина і літак – неживі.

Вони не можуть дихати і не можуть рости.

Розгляньте картинки, які зробив художник, і скажіть: хто живий і що неживе?

Поради педагогу: *приготуйте дидактичну ГРУ «Живе-неживе».*

Ігровий матеріал:

предметні картки однакового формату з зображенням рослин, тварин, людей, іграшок, транспорту тощо у рівній кількості живого й неживого. Дві коробочки: червона для картинок з зображенням живих істот, синя – для неживих предметів.

Правила гри: картки кладуться на стіл зображенням до низу й перемішуються. Дві дитини, домовившись у кого яка коробочка, по-черзі

*відкривають по одній картинці та визначають живе-неживе.
Перемагає той хто першим правильно збере свої картки.*

РОСЛИНИ

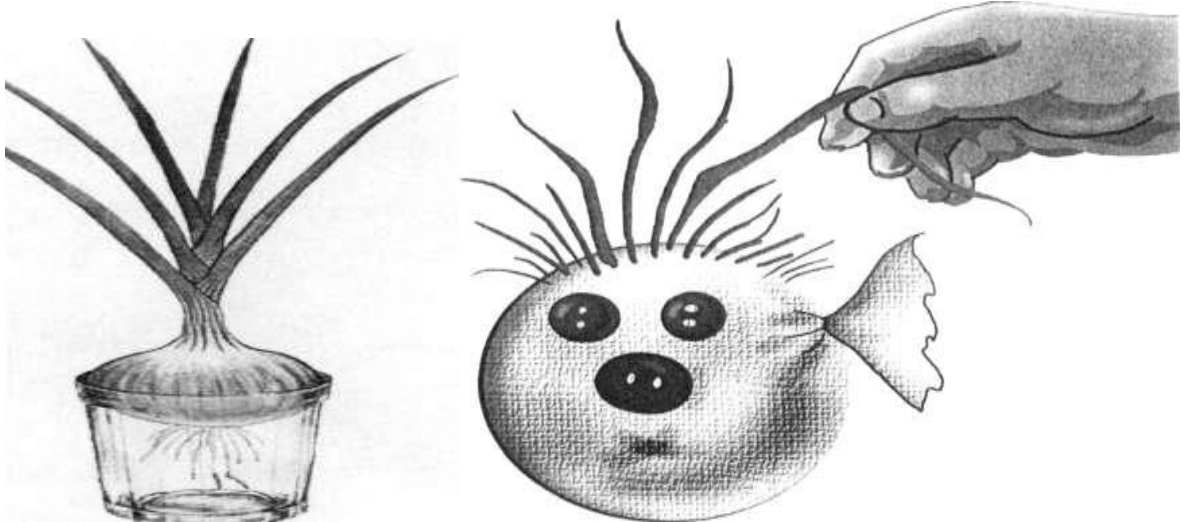

Тепер проведемо справжні експерименти.

1. Візьмемо два квіткові горщики або два пластикові стакани і наберемо туди землі. В один горщик посадимо квасолю, а в іншій – камінчик. Землю у горщиках потрібно щодня поливати, тому що для зростання всього живого потрібна волога.

Через декілька днів ми дізнаємося, що було живим: камінчик або квасоля. Живе почне рости і ми побачимо зелений паросточок.

2. Візьмемо цибулину і поставимо її у стаканчик з водою на підвіконня. Ви вже знаєте, що для зростання рослин потрібна волога. А ще рослинам потрібне сонячне світло, тому кімнатні квіти ставлять біля вікна. Будемо спостерігати щодня, що відбувається з цибулиною. Як ви думаєте, цибулина жива чи ні? Поясніть, чому ви так гадаєте.

3. Візьмемо яку-небудь яскраву непотрібну шкарпетку. Покладемо у шкарпетку вологе насіння пшениці або вівса і засиплемо їх землею. Уявіть, що це голова чоловічка.

Наклеїмо кольорові гудзики – очі, ніс і рот. Вийшов веселий чоловічок – колобок. Цей колобок потрібно покласти в блюдечко з водою.

Через декілька днів у коlobка з'явиться красива зачіска. Чому у коlobка вирросло «волосся»? Як ви думаєте, зерна живі чи ні?

Поради педагогу: бажано, щоб кожна дитина власноруч виконала всі запропоновані дії й таким чином провела індивідуальний експеримент, не обмежуючись лише спостереженням за діями педагога

НАСІННЯ

Тепер ви знаєте, що рослини живі. Для їх зростання потрібні живильні речовини, які є в землі, потрібні волога і світло.

У кожної рослини – своє насіннячко. А з насіннячка-мами може вирости тільки рослинка-дитинка, схожа на маму.

Подивіться, яким різним і красивим буває насіння.

Поради педагогу: приготуйте для дітей дидактичну гру-лото «З якої рослини насіння».

Ігровий матеріал: 6 великих картинок із зображенням по 4 рослини на кожній, та комплект з 24 карток однакового формату із зображенням плодів-насіння.

Правила гри: грати можуть до 6 дітей, з числа яких обирається ведучий. Гра проходить за правилами лото.

РИБИ

Рослини з'являються на світ з насіння. А як з'являються на світ рибки в акваріумі?

Рибка-мама відкладає у затишному містечку ікру. Ікра – це маленькі кульки -насіннячка, усередині кожної ікринки росте маленька рибка. Коли кульки лопаються, на

світ з'являються мальки – рибчини дітки.

Але є у природі інші риби, які носять ікру усередині себе і на світ народжуються живі риби-малюки. Це живородячі риби.

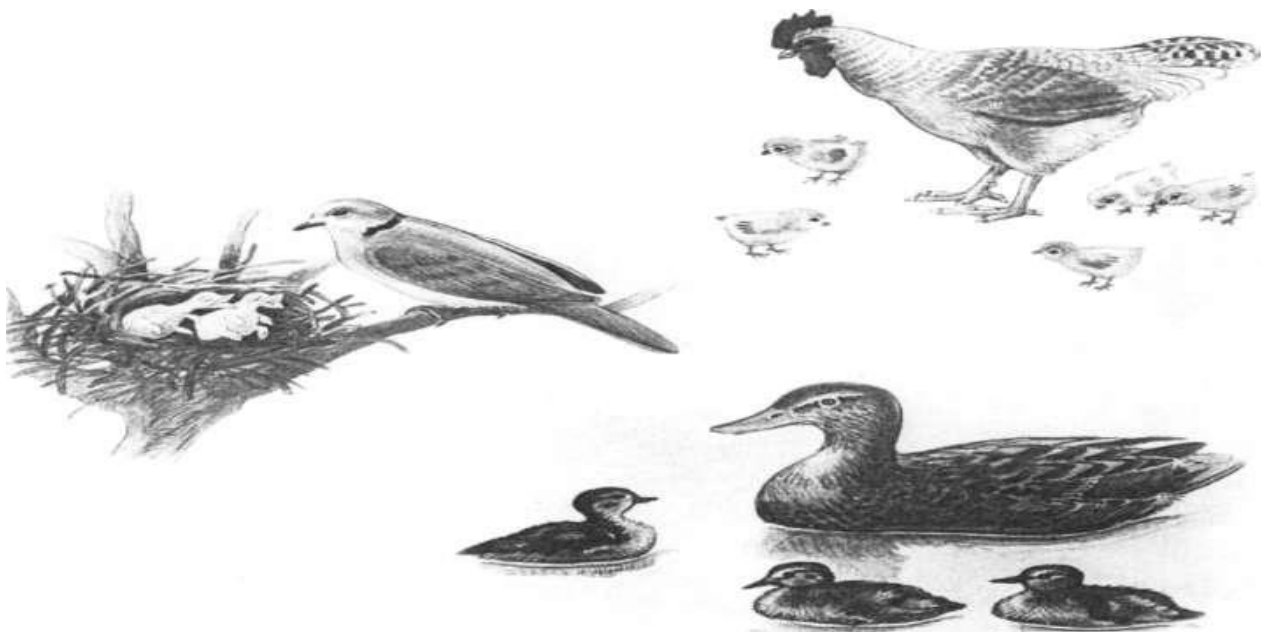
Тата – риби охороняють своїх малюків. Відчувши небезпеку, тато широко відкриває рот і мальки швидко там ховаються.

У річках і озерах, морях і океанах з маминих ікринок з'являються на світ різні види риб.

Поясніть, чому ви думаєте, що риби живі? Що уміє робити все живе?

ПТАХИ

А чи знаєте ви, чим птахи відрізняються від всього живого в

природі?

Тільки у птахів є пір'я, і його дуже багато.

Є птахи домашні – їх люди вирощують удома: це кури, качки, гусаки, індички. Багато птахів живе у лісі та на болоті, на воді й на скелях.

Ви, напевно, зустрічали у парку веселих горобців і синиць, ворон і голубів. Люди дуже люблять птахів, тому що птахи красиві і веселі. А ще птахи рятують дерева від шкідників і радують людину своїми дзвінкими піснями.

А чи знаєте ви, як птахи народжуються на світ? Мама-пташка відкладає яйця, і потім довго сидить і гріє їх своїм теплом. Усередині кожного яйця починає рости малюк-пташеня. Потрібно багато терпіння, щоб дочекатися появи малюка на світ.

У кожної мами з'являється на світ її малюк:

у курки з яєць вилупляться курчата;

у качки – каченята;

у шпачихи – шпачата;

у голубки – голуб'ята;
у горобця – горобчики.

Пройде зовсім небагато часу і з пташеняти виросте птах схожий на маму.

Пригадайте, яких ви знаєте птахів. Як називають маленьких пташенят, які народжуються у мами-птиці: гуски, зозулі, ворони, лелеки?

Поради педагогу: запропонуйте дітям намалювати, зліпити або зробити аплікацію мам-птахів з їх пташенятами. Зробіть виставку дитячих робіт, розташувавши окремо одних від одних домашніх та не свійських птахів. Приготуйте картки із зображенням різноманітних птахів з пташенятами для самостійного розглядання їх дітьми.

ТВАРИНИ

Ви вже багато знаєте про живе. Жив і рослини. Живі риби і птахи. І тварини теж живі. Тварини бувають домашніми і дикими.

Пригадайте, яких тварин ви знаєте?

У домашньому господарстві людини живуть кінь, корова, вівця, поросля і навіть верблюди.

Кішка і собака – теж домашні тварини. Чи знаєте ви, як з'являються на світ котенята і цуценята?

Кожна мама народжує своїх малюків – маленьких і безпорадних. До появи на світ малюки ростуть усередині мами, там їм тепло і зручно. Дитинчата з'являються на світ маленькими і сліпими. Мама-кішка і мама-собака годують своїх малюків молочком. Кошенята і цуценята смочуть молоко і сплять, поряд з мамою вони швидко ростуть. Мами тваринок звуться – самицями, а тати – самцями.

І у диких тварин малюки народжуються у мами. Вони маленькі і схожі на неї.

У вовчихи – вовчеченя.

У лисиці – лисеня.

У ведмедиці – ведмежа. У самиці тюленя – тюленя. У самиці лося – лосеня.

Поради педагогу: Приготуйте дидактичну ГРУ «Тварини та їхні дитинчата».

Ігровий матеріал: розрізані картки, які складаються за принципом «ключик-замочок» із зображенням дорослих тварин та їхніх дитинчат, у рівній кількості свійських та диких.

Правила гри: грають 2 дитини. Спочатку сортують картки на домашніх та диких тварин, а потім «хто швидше» добирають до них зображення дитинчат.

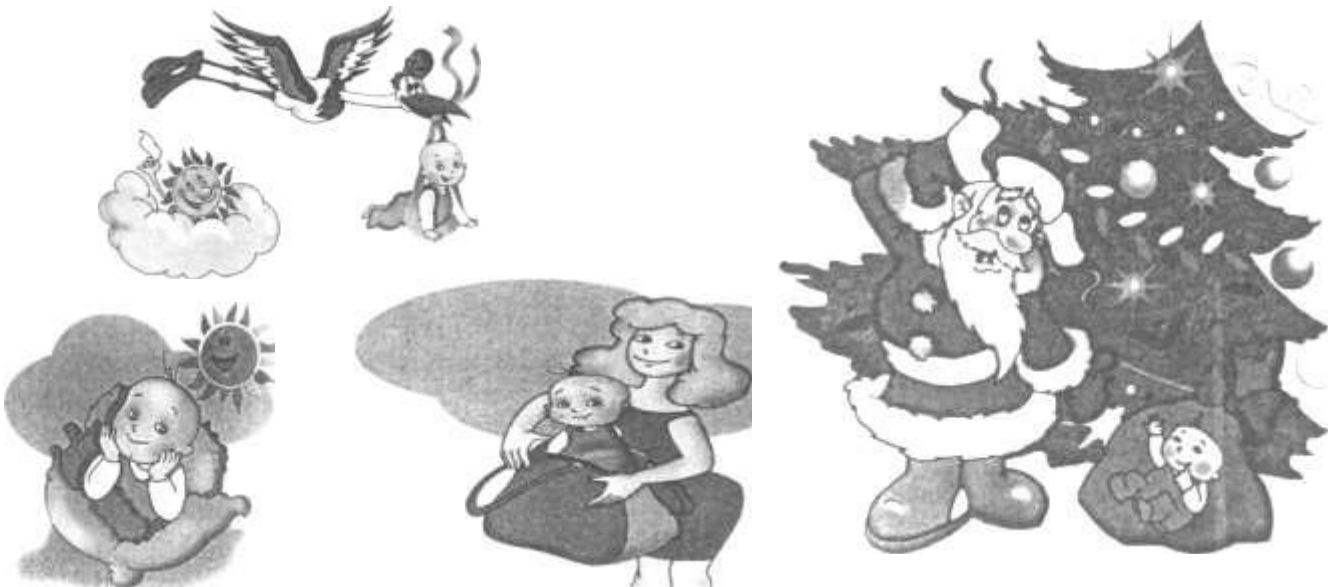
ДІТИ

Тепер ви знаєте, що птахи і тварини, риби і рослини –живі. Вони не тільки можуть рухатися, дихати і рости, але і народжувати своїх діток. Всі живі істоти народжують на світ своїх діток.

Чи знаєте ви, як з'являються на світ хлопчики і дівчатка?

Можливо, діти народжуються на світ з маленьких ікринок? Як рибки?

А може діти вилуплюються як пташки з яєць? А може малюків приносить лелека?

А може, малята продаються у магазині? Може, синочок або донечка – це новорічний подарунок, який Дід Мороз кладе під ялинку? Можливо, дітей знаходять у капусті?

Ці відповіді придумали дорослі для маленьких дітей. А ви вже великі і знаєте, що це не так. Маленькі діти народжуються у своїх мамі й тата. Спочатку дитина дуже маленька, вона у колисці.

Потім підростає, йде у дитячий садок. Потім поступає до школи.

Потім стає дорослою людиною.

Проходить час, і

людина стає дідусем або бабусею.

Кожен дорослий був колись дитиною. Ваші тата та дідусі колись давно були хлопчиками, а мамі і бабусі – дівчатками. Продивіться фотографії у сімейному альбомі.

Якими були ваші тато і мама, коли їм було 5, 6 або 7 років, як і вам зараз!

Всі дорослі були дітьми. Всі діти стануть дорослими, коли підростуть. Ви теж станете дорослими.

Поради педагогу: зберіть фотографій дітей, де їм 1, 2, 3, 4, 5 років, запропонуйте дітям знайти всі фото кожної дитини. Зберіть малюнки або фотографії на яких зображено людей різного віку.

Попросіть дітей викласти у ланцюжок картки за віковим зростанням однієї людини.

Разом вигадайте різноманітні «життєві історії».

ЯК ДИТИНА ЗРОСТАЄ ДО НАРОДЖЕННЯ?

Хлопчики і дівчатка народжуються на світ у своєї мами. У кожної людини є мама і тато.

Маленька людинка починає рости у мами в животі. Ні мама, ні тато ще не знають хто це – хлопчик або дівчинка або два малюки.

Маленька людина починає рости з клітинки, яку можна побачити тільки в мікроскоп – це такий прибор, що збільшує зображення.

Усередині мами новій людині тепло і спокійно.

Від маминої і батькової клітин, які з'єдналися, залежатиме колір волос, колір очей, колір шкіри дитину і її зріст. А головне від цього залежить, хто народиться: хлопчик або дівчинка.

ДЕВ'ЯТЬ МІСЯЦІВ ДО НАРОДЖЕННЯ

Дев'ять місяців малюк росте усередині мами.

Вам цікаво дізнатися, як росте дитина у маминому животі?

Художник намалював картинки, щоб краще уявити, як росте дитина, яка ще не народилася, як вона розвивається місяць за місяцем.

Перший місяць

З клітинки підростає дитинка. У неї з'являються ручки, ніжки і навіть очки. А розміром вона з нігтик на вашому пальчику.

Другий місяць

У дитинчати з'являються пальчики на ручках і на ніжках. Появляються ліктики і коліна. Вона відчуває, коли мама погладжує свій живіт.

Третій місяць

Дитинка спить і прокидається. Вона повертає голівку, згинає пальчики на ніжках, а коли мама погладжує живіт, – стискає пальчики у кулачок. У неї починає рости волосся.

Четвертий місяць

Вже можна розрізнити – хлопчик дівчинка. Дитинка помітно виросла, вона така, як мамин живіт. Вона чує голос б'ється її серце. І ще вона чує все, що біля мами.

це або
вже майже
мами і те, як
відбувається

П'ятий місяць

Це справжнє свято для мами – вона відчуває, як усередині неї ворухиться дитинка.

Якщо покласти руку на мамин живіт – можна відчути борсання дитини.

Шостий місяць

Дитина розплющує очі, хоча у мами в животі темно і поки нічого не видно. У малюка зростають вії і брівки.

Сьомий місяць

Дитина виросла. Вона впізнає голос своєї матусі і коли чує його – прислухається. Лежить малюк у животі, згорнувшись клубочком.

Восьмий місяць

Малюк росте, упирається ніжками в мамин живіт.

Дев'ятий місяць

Дитина готова до народження. Вона вже важить 3 або 4 кілограми.

ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ

Цього дня тато відвозить маму у лікарню. Ця лікарня називається «пологовий будинок» – там з'являються на світ маленькі діти.

Мама йде до будинку з круглим животом, а повертається з малюком на руках.

Якщо народжується хлопчик, йому готують блакитну стрічку на ковдрочці, а якщо народиться дівчинка – стрічка рожева.

Цього дня всі поздоровляють маму і тата з днем народження малюка!

Найчастіше у мами народжується одна дитина – син або дочка.

Але буває й так, що відразу два малюки народжуються на світ – дві дочки або два синочки, чи то хлопчик і дівчинка.

І ще рідше – на світ народжуються відразу три і більше малюків. Але буває і таке!

Зверніть увагу на трубочку на животику у малюка, який тільки-но народився?

Всі дев'ять місяців усередині мами малюк харчувався і дихав через цю трубочку – це пуповина. Тепер дитина народилася, вона сама дихатиме і сама їсть, тому пуповина їй більше не потрібна. Лікарі акуратно перерізують пуповину і зав'язують її.

Якщо ви подивитеся на свій животики, то побачите, що у кожного з вас теж є пупок. Це все, що залишилося від трубки – пуповини. Ця трубочка сполучала вас з матусею цілих 9 місяців, поки ви не народилися на світ. Через пуповину ви дихали і харчувалися. А коли народилися на світ, то самі стали дихати і харчуватися.

Ось так кричить людина, яка нещодавно народилася.

Ви всі теж так кричали. Після появи на світ малюку все невідомо і незвично. Всередині у мами йому було тепло і м'яко, а тут, на білому світі, йому холодно, світло б'є в очі і дихати він ще не уміє. Малюка, який щойно народився, не вгамовують.

Якщо кричить – він дихає, він живе!

Щоб заспокоїти новонародженого після появи на світ, його миють, завертають у пелюшки і прикладають до маминих грудей. Малюк згадує мамине тепло, припоминає, як билося мамине серце 9 місяців і заспокоюється.

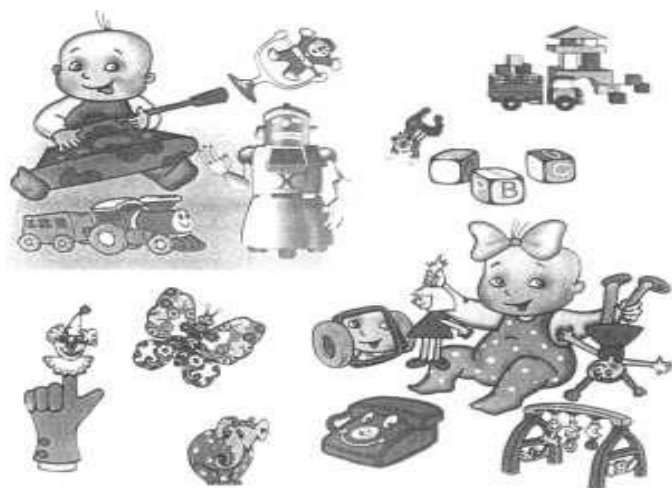
Прийшов час навчитися йому їсти самостійно. Але дитина народжується без зубів і не може з'їсти бутерброд з ковбаскою або яблуко. Вона може тільки пити свою їжу. А головна їжа для новонародженого – мамине молочко.

Молоко, яким хлопчик або дівчинка харчуються у перші дні і місяці життя, дуже корисне. Це молоко для дитини і їжа, і пиття, і вітаміни, і захист від хвороб.

Тато теж дуже хоче

потримати маленьку людинку на руках. Тато може погодувати сина або дочку з пляшечки з соскою. У тата на руках малюк не плаче, він відчуває себе захищеним. Маленькому тепло і зручно.

Коли дитина народжується на світ відразу видно, хто народився – дівчинка або хлопчик. Це визначають за їхніми статевими органами, які розташовані внизу живота між ногами. Дівчинку і хлопчика по-різному одягають, у них різні зачіски. Дівчаткам і хлопчикам купують різні іграшки.

Скажіть, якими іграшками люблять гратися дівчатка, а якими хлопчики?

ТАТО, МАМА І МАЛЮК

Тепер ви знаєте, як ви з'явилися на світ. Кожного з вас дев'ять місяців чекали ваші ріднесенькі тато і мама. Вони ще задовго до того як побачити дитя, вже дуже любили його та хотіли щоб воно народилося. І всі ці діти –ви.

У кожної людини є мама і тато. Батьки народжують дитину, щоб любити її і ростити, щоб піклуватися про неї і виростити її великою та розумною.

А коли ви – хлопчики та дівчатка станете дорослими чоловіками та жінками, ви зможете поклопотатися про своїх батьків, які стануть бабусею і дідусем.

Подивіться на картинки.

Кожен малюк схожий на свою маму і на свого тата!

Подивіться у дзеркало і посміхніться! Кожен з вас теж схожий на своїх матусю і татуся.

Поради педагогу: підготуйте картинки, на яких зображені діти різних рас зі своїми батьками.

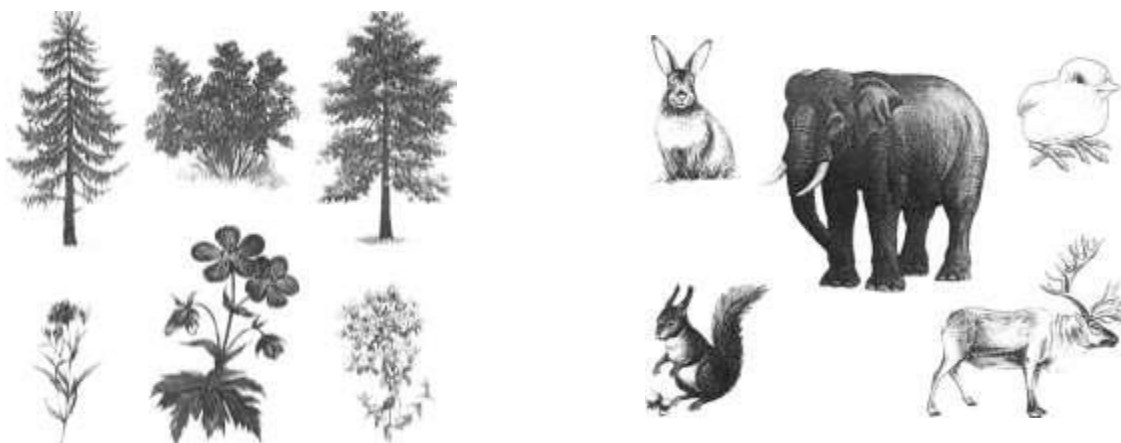
Роздивіться мапу світу або глобус. Розкажіть дітям, що навкруги на Землі існує життя. Покажіть дітям де та які народи живуть. Віднайдіть Україну й місцевість де ви живете. Спонукайте дітей до розглядання фотографій власної родини і знаходження спільних рис з їхніми родичами.

Тепер ви багато знаєте про природу, яка навколо нас.

Знаєте, що є неживі предмети – це камені і пісок, земля і глина, гори і річки, озера і моря. Знаєте, що є багато живого. Пригадайте, що вміє робити живе?

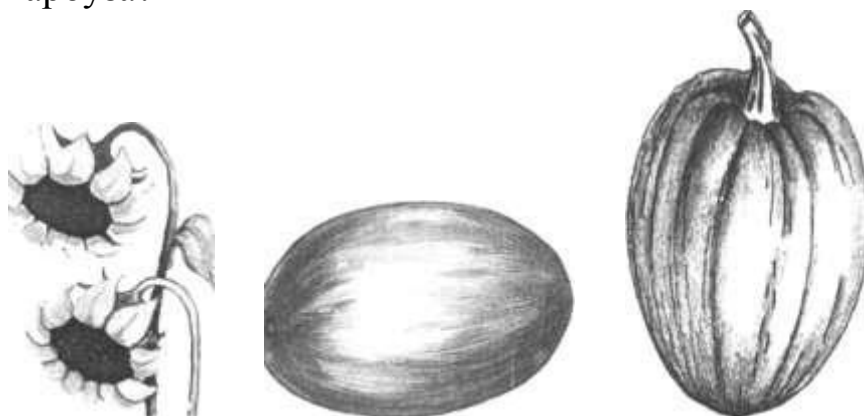

Рости Дихати і Рухатися

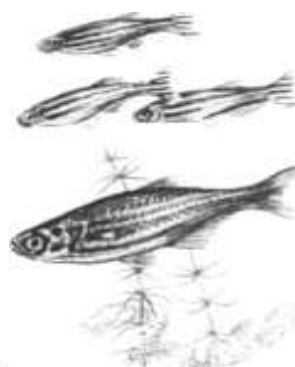
Народжуватися на світ

Відповідайте на запитання: що виросте з насіннячка: соняшнику, дині, гарбуза?

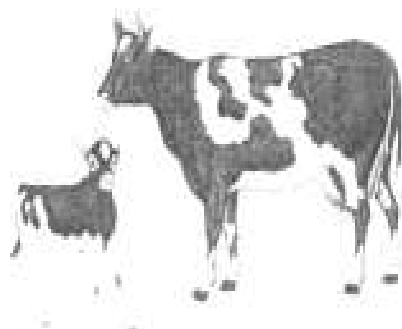

Хто з'явиться на світ з ікри, яку відклала рибка-мечоносець?

А хто з'явиться на світ з яйця, яке знесла: качка? ластівка?

Хто народиться у мамі корови ?

Ось скільки всього цікавого дізналися ви. Тепер ви знаєте, чому кожен малюк схожий на своїх родичів. І впевнені у тому, що батьки люблять

і цінують своїх малюків.